

REVISTA POLITICĂ ȘI LITERARĂ

Director-proprietar-editor: AUREL CIATO.

Cu colaborarea dlor:

Ioan Adam, Ioan Agârbiceanu, Aurel P. Bănuțiu,
Lucian Bolcaș, Dr. Caius Brediceanu, Alesandru
Ciura, Maria Cunțan, N. Dunăreanu, Dr. Vasile Hâncu,
Dr. Casiu Maniu, Dr. Iuliu Maniu, A. Melin, Dr.
Vasile Meruțiu, Dr. Valer Moldovanu, Dr. Voicu
Nițescu, Vasile C. Osvadă. Teodor Raica, Horia P.
Petrescu, Aurel C. Popovici, Mihail Sadoveanu, Dr.
Ștefan Pop, Dr. Ioan Rațiu, L. Rebreanu, Luca Rusu,
I. U. Soricu, George Stoica, M. Străjanu, Petru
Suciu, Gavril Todica, Dr. Alexandru Vajda, Dr.
Ioan Vajda.

BLAJ.

Tipografia și Librăria Sem. teol. gr.-cat. 170—1911.

REVISTA POLITICĂ ȘI LITERARĂ

== APARE ODATĂ PE LUNĂ ==

DIRECTOR—PROPRIETAR—EDITOR: AUREL CIATO.

Condițiile de abonare.

Costul abonamentului pe un an întreg	12 cor.
„ 1/2 an	6 „
Pentru studenți, învățători și preoți dela sat pe un an întreg	8 „
„ 1/2 an	4 „
În România și străinătate, pe un an întreg	15 „
„ 1/2 „	750 b.

—GO—

Colecția completă de pe an. II. de apariție a „REVISTEI POLITICE ȘI LITERARE“, conținând un bogat și variat material științific, politic și literar din peana celor mai distinși scriitori ai noștri, pe o extensiune de 354 pag., se poate procura la Administrația acestei reviste pentru prețul de numai 10 coroane.

La redacția „REV. POL. ȘI LIT.“ se pot comanda următoarele cărți:

Note și reflexiuni la situația politică a Românilor din regatul ungar

de Aurel Ciato. — Prețul unui exemplar 1 cor + 10 fil. porto postal.

Aurel Ciato: **CRONICI POLITICE.** **Fasc. I. Cu următorul cuprins:**

Prefață. — Spre ideal. — Puterea principului. — Psihologia situației. — Pericolul românesc. — Dacoromânism. —
===== Reforma electorală. =====

Prețul unui fascicol numai 30 fileri + porto postal.

Revista politică și literară

apare odată pe lună.

REDACTIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
BLAJ (Balázsfalva). Ungaria.

ABONAMENTUL ANUAL: 12 cor.
Pentru studenți, învățatori, preoți dela sat: 78 cor.
În România și străinătate: 15 cor.

Libertatea învățământului.

de

Aurel C. Popovici.

Actualmente, preocuparea noastră a tuturor este soarta școlilor noastre primare. Și tot acum fii vorba de o pace cu guvernul unghuresc! De o pace care ar fi fost să se încheie pe temeiul marimoasei făgăduințe a guvernului că el va binevoi să ne răsplătească cu două sau trei gimnazii eventuala noastră capitulare pe toată linia... Gălesc dar că e necesar să discutăm odată principiul însuș al învățământului public. Căci trebuie să căutăm și să găsim terenul cel mai favorabil pentru lupta, pe care trebuie s'o purtăm nu numai pentru salvarea școlilor azi primejduite, *ci pentru întreg învățământul nostru public românesc* de acum și în viitor. Trebuie să ne dăm seamă de un principiu care ne poate câștiga aliați chiar și între Ungurii mai gânditori.

Chestiunea noastră națională este, în parte, o chestie de libertate a culturii, în deosebi a instrucțiunii și a educațiunii prin școală. Zic: *în parte*, pentru că sunt scriitori cari cred că ori și ce chestiune de naționalitate nu ar fi altceva decât o afacere de școală, ceea ce nu este de loc exact. A fi național însemnează, în prima linie, să cauți *să păstrezi* sau *să conservezi*, chiar cu ultima energie, tot ce constituie caracterul național al poporului tău: limba sa, portul său, credințele, obiceiurile, instituțiile și tradițiile sale, istoria,

literatura sa, manifestările sale artistice ș. a. Ceea ce revine la o concepțiune politică *profund conservatoare*. Și e incontestabil că *ea* constituie însaș temelia orișicărei politice cu adevărat naționale. Căci oricine își va pune întrebarea: care este scopul luptelor națiunilor din monarhia noastră, va trebui să se convingă că ori și câte scopuri ar admite, *scopul principal* e conservarea individualității morale deosebite a fiecărei națiuni. *Doar rostul însuș al naționalității, în lume, întocmai ca al vieții omului este, în prima linie, conservățiunea proprie.*

Numai că omul este trecător pe acest pământ. Naționalitatea însă nu trebuie să fie trecătoare, — iată ce vrea sau ce simte fiecare naționalist adevărat. Dar tocmai spre a se conserva, o naționalitate trebuie să aibă și puțința de mișcare, deci *libertatea necesară dezvoltării sale firești: culturii sale.*

Prin urmare, toți câți țin să contribuie la apărarea naționalității noastre, în împrejurări grele ca ale noastre, trebuie să fie călăuziți pe de o parte de principii conservatoare, pe de alta de principii liberale. Într'un stat național și independent, oamenii pot diferenția aceste idei, le pot formula în două doctrine mai mult sau mai puțin antagoniste, grupându-se unii într'un partid de conservare, alții într'un partid

de schimbare sau liberal — cum s'a și întâmplat. Dar când o naționalitate este primejduită chiar în conservarea ființei sale și împiedecată în libera ei dezvoltare, — atunci ar fi o funestă greșală de tactică dacă oamenii ei conducători ar imita diferențiarile de partide din alte țări și s'ar diviza și ei în *partide* speciale de conservare — și de libertate sau democratice-sociale ș. a. Dacă la toate popoarele *solidaritatea* este un principiu cardinal în chestiunile mari, de interes permanent, la noi, ea este condițiunea cea mai indispensabilă a succesului. Și numai ea, aceasta garanție de izbândă ne poate uni pe toți într'o mare și puternică oștire politică, numai ea poate armoniza, în acelaș partid național, cele două principii fundamentale în viața unui popor, de cari vorbii. Așa se explică și faptul că Românii din România, deși ei înșiși sunt împărțiți în partide, ne sfătuesc cu stăruință: să rămânem strâns uniți, să nu ne luăm după diviziunile lor, ci să avem în vedere situațiunea noastră deosebită de a lor.

Noi, Românii din Transilvania și Ungaria, n'am cerut niciodată ca noi singuri, sau cu naționalitățile nemaghiare împreună, să guvernăm țara. S'ar putea zice însă că în cazul dintâiu nici nu am fi avut dreptul, noi fiind o minoritate. Dar Maghiarii n'au fost și nu sunt și azi o minoritate? — În cazul al doilea, principiul majorității ar fi cu noi. Pretențiunile noastre politice însă fiind *tocmai principii de conservare națională și de libertate*, noi n'am cerut și nu cerem îngenunchierea altora prin puterea guvernamentală, ci respectarea bunelor instituții din trecut — d. e. *autonomia Transilvaniei* — și mai multă libertate de presă, de întruniri, de asociare și învățământ, decât e aceea pe care o avem *de fapt*.

Voind dar să menținem naționalitatea noastră, neapărat că trebuie să cerem mai

multă libertate, mai ales în materie de educațiune și instrucțiune publică. Dar guvernele maghiare, ca cele mai multe de pe continent, au tot centralizat învățământul public și au tot redus libertatea confesiunilor de a-și înființa și administra școale, încât a vorbi azi de libertate în chestiuni de învățământ pare ceva neobișnuit. Și totuș, *țări cu adevărat libere, ca Englitera și Statele Unite, nici n'au avut și nici azi nu au ministere de instrucție publică. în înțelesul nostru.* În Belgia, Statul intervine și, în timpul din urmă, și Englezii au căutat și caută să intervină, întru câtva, în afacerile de învățământ, *dar cu toate acestea: libertatea cetățenilor de a-și crea ei înșiși, după propriile lor idei și dorințe de educație și instrucție, școale pentru copiii lor, a fost și este în afară de orice discuție.*

De fapt, sunt nenumărați scriitori politici, tocmai cei mai de seamă, cari *contestă* Statului orișice drept da a fericii el, cu a lui știință și morală laică și versatilă — pe copii supușilor săi. Chestiunea educațiunii și a instrucțiunii copiilor fiind o afacere de conștiință și de convingere personală a fiecărui părinte, acești scriitori califică drept *încălcare a libertății individuale* orice pretențiune a Statului de a-și rezerva și de a dicta el ce limbe, ce fel de filosofie și religione, ce fel de științe, și în ce măsură și după ce teorii pedagogice să se propună în școli înființate de confesiuni, de corporațiuni sau alte societăți sau de oameni particulari.

Căci, interesul adevărat al Statului nu este ca toți oamenii să fie „egal“ de „învățați“ după așa numitele „idei“ ale unor demagogi cari nu știu nici ce este egalitatea, nici ce este știința, cari nu pricep că însaș știința, în înțelesul ei adevărat, e *eterna inegalitate însaș*. — Un asemenea scop deci nu se poate atinge nici odată pe pământ. Iar întrucât

învățământul se egalizează mereu, *în mod artificial*, prin abuzul de putere pe care-l comit unii sau alții dintre guvernanți, el nu mai produce *oameni întregi*, ci marionete sau păpuși guvernamentale.

În Statele Unite, imensa majoritate a populației e anglo-saxonă, limba oficială e cea engleză. Cu toate acestea, acolo orice crâmpie de naționalitate străină poate să-și înființeze școli *cu orice limbă de propunere dorește*. Statul n'are nici un drept a opri înființarea unor asemenea școli. Mai întâiu, că ceice înființază școli nici nu-l întreabă, pentru că nu sunt constrânși ai cere „o concesiune” spre a-și crește și instrui copiii cum le convine lor. Așa e și în Anglita, în Elveția și în Belgia. Dacă ar fi d. e. câteva mii de Români în acele țări, ei ar avea dreptul să-și înființeze 3—4 — *ori și câte* — gimnazii complete, cu limba de propunere românească pentru toate obiectele de învățământ. *Iată ce va să sîcă libertatea învățământului.*

Apoi ce fel de libertate mai este aceea, d. e. în Ungaria, dacă toate școlile țării trebuie să fie făcute după placul câtorva miniștrii? Ce libertate mai rămâne, dacă într'o țară toți părinții sunt *siliți* a-și crește copiii după părerile filosofice, literare, științifice ale dlui ministru de instrucție? — Mai mult: dacă acestuia îi s'a dat până și dreptul să dicteze dumnealui ce și cum să se propună chiar și în școlile confesionale cari au un caracter privat? Dacă legea îi dă dreptul să ordone dumnealui în ce anume limbă să fie crescuți mii și milioane de copii?

Da, Statul are și trebuie să aibă *dreptul de control* asupra tuturor școlilor: *dar numai în anumite chestiuni*. El are și trebuie să aibă dreptul a închide o școală dacă se dovedește că în ea 1. se propun idei prin cari se combate *rațiunea de a fi a Statului: însaș existența lui*, 2. *credința în Dumnezeu și rostul de a fi al religiunii* 3.

dacă se propagă idei în contradicție cu moralitatea publică. Atât e interesul Statului. Încolo, e treaba, și ar trebui să fie dreptul acelor cari înființază școli din banii lor, pe riscul lor, de a fixa orice limbă de propunere doresc ei, orice fel de filosofie, de literatură, de științe, după orice program analitic, după orice idei pedagogice etc. ce li-se par lor preferabile. În toate aceste chestiuni, guvernul nu ar trebui să se amestece deloc, petrucă nu sânt afacerile lui, ci ale părinților.

Dar se va zice: atunci s'ar putea întemeia, d. e. în Ungaria, și școale chinezești?... Ei și? Cui ce i-ar strica? Avem noi o populație chinezească în Ungaria? Nu. Atunci? — Dar avem șase naționalități. Cine altul le *are* decât Statul? *Sunt ele sau nu populațiunea lui care îi plătește biruri și-l apără de invaziuni străine?* — Iar dacă sunt, nu trebuie să aibă ele, în patria lor, libertatea pe care o au toate neamurile imigrate de ieri alaltăeri în Anglita, în Statele Unite, în Belgia? Dar teoreticianii maghiarizării au un argument, în aparență, convingător: ei susțin că dacă nu vor fi maghiarizați cetățenii nemaghiari, aceștia se vor înstrăina unii de alții și de Unguri, Ungaria se va dizolva. Iar maghiarizarea s'a urmărit și se urmărește, precum știm, tocmai prin tăgăduirea libertății de învățământ: prin școli puse sub ordinele guvernelor.

Toată concepția aceasta e o utopie. Nu cumva școlile maghiare au „apropiat” pe Românii și Slavii din Ungaria de Maghiari? Și nu este o vechie, o istorică experiență că numai *libertatea* dă sușilor unui Stat sentimente cu adevărat patriotice? Că libertatea înfrățește chiar și pe ceice nu se duc la aceeași biserică, nu se închină la aceeași religie, nu vorbesc aceeași limbă? Elveția și Belgia sunt, în această privință, două pilde de o covârșitoare putere de convingere. În

Elveția sunt peste 2 milioane de Germani, abia vre-un milion de Francezi și câteva sute de mii de Italiani. Ei trăiesc despărțiți în peste douăzeci de autonomii naționale. Dar acolo nimănui nu i-a trecut prin gând să facă d. e. din limba germană limba oficială și limbă de învățământ în toate școlile. Și cu toate că fiecare popor se cultivă în limba sa și are o întreagă administrație națională, nicăiri pe lume nu este un patriotism mai sincer. Iar acel patriotism se numește: *elvețian!* Cu el se mândresc *Germanii, Francesii și Italianii* de acolo.

Acelaș lucru e în Belgia. Acolo trăiesc două națiuni: Valonii, a căror limbă maternă e cea franceză, și Flamanzii, cari vorbesc o limbă germanică. Belgia era o țară cu desăvârșire franțuzită până acum vre-o zece ani. Dar, în cele din urmă, Flamanzii cerură să fie recunoscuți ca naționalitate deosebită. După discuții de câțiva ani, azi toate școlile pentru Flamanzi sunt flamande și limba acestui popor e respectată azi în toată viața publică, ea figurează alături de cea franceză, pe toate inscripțiile din toată Belgia. Chiar la Bruxelles, în capitala țării d. e. la gară și în alte părți, inscripțiile flamande vin *în rândul întâiu*, cele franceze abia în rândul al doilea. Și amândouă aceste națiuni se simt mândre de patria lor comună și trăiesc în perfectă bună înțelegere.

În Statele Unite, în Anglia, în Belgia și Elveția chiar ori și care particular poate întemeia un gimnaziu, un liceu, orice fel de școală *cu orice limbă de propunere*, fără ca statul să-l poată împedea și fără a-l săcăi prin inspecții fără nici un rost.

Închipuiți-vă acum spre exemplu, că s'ar găsi la noi un Român cult și de inimă, care ar alcătui o societate pe acțiuni în vederea înființării unui liceu național românesc (gimnaziu cu 8 clase) după un program pedagogic *special al*

său și al celor ce l'ar sprijini. S'ar putea d. e. ca el, pe baza studiilor sale speciale în chestiuni de învățământ, să compună un program minunat și să vrea să aducă profesori dinre cei mai buni dela noi, din Bucovina, din România, și tot astfel să aleagă cele mai bune cărți de școală etc., cu un cuvânt: să aibă ambițiunea de a le crea Românilor o școală secundară — model, mai bună decât toate cele din Ungaria și din România. Nu ar fi aceasta o operă de cultură pozitivă, de cultură superioară? Să luăm cazul că a izbutit, că anul acesta 20—30 de elevi ar termina clasa din urmă.

Se naște întrebarea: ce ar putea deveni acei elevi distinși? Dacă în Ungaria ar domni libertatea, ei ar putea formă, după terminarea studiilor academice, o întreagă pleiadă de profesori pentru școlile noastre, de preoți, de medici, de militari, probabil mai toți de o deosebită distincțiune intelectuală și morală. Dar, neștiind ungurește, ei nu ar putea fi funcționari ai Statului? Apoi ceice *ar voi* să aieagă aceasta carieră, ar învăța de bunăvoie limba Statului. În orice caz nu ar câștiga și Statul prin asemenea emulație culturală? Și nu ar fi interesele sale asigurate prin controlul de care vorbeam? Nu ar căuta Românii din Ungaria și Ardeal să întreacă pe tărâmul cultural chiar pe cei din regat? Nu ar simți Românii nostri, încet-încet, o sinceră iubire pentru țara în care s'ar putea mișca mai liber chiar decât în România, unde întreg învățământul e centralizat și regulamentat de guvern? Nu ar învăța astfel de bunăvoie și cu râvnă limba maghiară toți câți ar vrea să între în funcțiunile statului sau să fie advocați? Nu ar admite *atunci* cu toții că, *că unde își arc rostul ei*, limba statului trebuie respectată? Și ce concurență s'ar desvoltă și ce luptă intelectuală rodnică s'ar încinge în chestii de școli tot mai bune, de rezultate tot

mai mari! Câți alți români n'ar imita pilda aceluia român, care ar fi înființat școala de care vorbesc? Se pot tăgădui rezultatele pe cari le-a dat și le dă *aceasta* libertate a învățământului în Anglita, în Helveția, în Belgia și Statele unite?

Neapărat, libertatea învățământului reclamă reducerea treptată a numărului școlilor de stat primare, secundare și chiar al celor superioare; ea mai însemnează să nu cerem subvenții dela guvern, și mai ales să combatem orișice subvențiuni pe cari el le acordă altor școli confesionale: *celor maghiare*. Câtă vreme nu vom pătrunde în toată adâncimea sa principiul de care vorbesc, noi totdeauna vom plăti statului biruri școlare *exorbitante* în comparație cu ceea ce ne-ar putea oferi el chiar și când am avea în fruntea guvernului nu pe Khuen-Héderváry, ci pe un Taaffe sau pe un Bienert — pentru că totdeauna celce împarte, parte-și face. Dar aceasta e o chestiune deosebită asupra căreia voi reveni cu altă ocazie. Țin numai să accentuez, în treacăt, că învățământul liber de banii și de amestecul statului — e incomparabil mai bun decât cel cu pecetea oficialității.

Dar dacă cineva mi-ar face obiecțiunea, că în toată Europa e un curent de centralizare a învățământului, de „statificare“ cum se zice la noi, — îi voi arăta, că și în politică sunt boale molipsitoare, adevărate epidemii... de cari însă un popor cuminte și energetic trebuie să se ferească, pe cari nu trebuie să i-le aducă chiar fii de ai săi în mijlocul lui.

Dar în Ungaria cineva s'ar face poate „ridicol“ tratând în parlament această chestie? De ce s'ar face „ridicol“?

Iată de ce: pentru că o mulțime de maghiari, ieșiți din școlile uniforme ale statului, n'au ei înșiși decât o pretinsă cultură: o cultură cu adevărat ridicolă. Așa zisa „cultură“ ce se răspândește în toată țara, după unul și același tipic, după predilecțiile unui ministru sau a câtorva funcționari, trebuie să devină, în cele din urmă, *o negațiune a culturii*. Căci nota caracteristică a culturii adevărate într-o țară e varietatea și bogăția nuanțelor de cultură, cari însă nu se pot produce decât prin jocul liber al forțelor intelectuale și morale în limitele statului, ale naționalităților.

Cred dar că tocmai naționalitățile noastre, și în deosebi Româniile ar trebui să pună în presă, în întruniri sistematice, în conferențe și prin deputații lor în parlament, *chestia libertății în sine a învățământului*, — o chestie pe care aici am ridicat-o numai, dar care se poate susține cu o mulțime de argumente dintre cele mai convingătoare, o chestie care va scoate la iveală, poate chiar mai bine decât orișicare alta dovadă caracterul *liberal* al naționalităților — *liberal* în accepțiunea înțeleaptă a cuvântului — și caracterul *despot* al celorce mereu au amețit și amețesc lumea cu pretinsul și deochiatul lor »*liberalism*« când anarhic, când despot.

Discuțiunea acestei idei, mai ales în presa noastră, ar limpezi astfel *însăși concepțiunea de libertate* pe care au avut-o și o au toți oamenii mari, cari au luptat și luptă pentru libertate *și totuși au știut și știu să se ferească: pe de o parte de centralizare despotică, pe de alta de destrăbălare anarhică și de tot cortegiul lor de asupriri și catastrofe politice și propriu zis naționale*.

Dante Alighieri: PARADIS. Cânt XIX.

În planeta Jupiter. Vulturul format din spiritul dreptilor.

*In față-mi stete-acum cu-aripi întinse
Frumosul chip ce dă fericea stare
Atâtor dughuri strâns în el cuprinse.*

*Părea tot insu-a fi rubin în care
Ardea din soare-o raz'atât de vie
Că'n ochii mei stârniă străfulgerare.*

*Dar câte-acum mi-e dat a le descrie,
Nici limbă n'a mai spus, n'a scris condeiu,
Nici n'a mai conceput vr'o fantazie!*

*Căci am văzut și-am și-auzit rostreiu
Vorbind, și eu și-al meu eră zicând,
Ci noi eră și-al nostr'un glas temeiu.*

*Și-a zis: »Fiindc'am fost și drept și blând
Urcat fui eu aci-'ntratâta slavă
Ce'n veci n'o poți ajunge numai vrând.*

*Lăsați în lume fapte de ispravă
Și-atari, că răii le slăvesc din gură
Ci-a face-așa ca voi le pare-otravă«.*

*Precum se simte-o singură căldură
Din mulți carbuni, așa din multe-amoruri
Un singur glas scotea și-acea figură.*

*Iar eu: »O, voi, a vecinicelor coruri
Eterne flori«, am zis, »cari singur unul
Miros îmi dați din toate-a voastre-odoruri.*

*Suflând, vă rog, să-mi potoliți ajunul
Cumplitei foame, care nu mi-o'mpacă
In lume-un nutriment, de mult, nici-unul!*

*Eu bine știu că'ntralte ceruri dacă
Din ele-și face-oglinďă Dumnezeu,
Cu vâl »El nici pe-al nostru nu-l îmbracă.*

*Voi știți ce-atenț și cât de gata-s eu
S'ascult, voi știți și dubiu ce-mi fusese
De-atâta timp, un vechiu ajun al meu.*

*Precum un șom, când desub pânză iese
Clătind din cap s'arat'afi dispus
Și bate din aripi, cu ciocul drese,*

*Așa văzui eu chipul cel compus
Din laude-a divinei vreri cânlate
Cum știu ei singuri cei eterni de sus.*

*»Acel care-ă 'nvărtit compasul, frate,
Pe-a lumii margini, și din sine-a scos
Atâtea'n ea, și-ascunse și-observate,*

*El nu putu să'mprime-atâta'n jos
Virtute 'ntregii lumi, ca să nu-și vadă
Rămas Cuvântu'n nesfârșit prisos.*

*Și-aici trufașul prim îl ai dovadă:
Nevrând, el culme-a orice creatură,
S'astepte har, cumplit avu să cadă!*

*Deci vezi că orice minimă natură
Mai jos, e vas prea strâmt acelu Bine
Ce, nesfârșit, și-e' sine-a-n sa măsură.*

*Privirea noastră deci, ce nu-i în sine
Decât un licur slab al minții-acei
De care-s toată'n lumea toată pline,*

*Nu poate-atât de tare-a fi, cât vrei,
Spre-a nu vede'n mai multă depărtare,
Decât e'ntradevăr principiul ei.*

*Deprinși ai vostri ochi cu-a voastră zare,
In vecinica justiție-atât pătrund
Cât pot de-adânc pătrunde ochii-n mare,*

*Căci ei la mal de vād al mării fund
Nu-l vād la largul unde-adânc e plinul,
Și totuș e, dar apele-l ascund.*

*Lumină nu-i, când nu-i ea din seninul
Cel vecinic clar; altfel e numai nori,
Și-a cărnii voastre-ori umbra ori veninul.*

*»Ți-am rupt de-ajuns acele 'nvălituri,
Ce-ascund astfel Dreptatea-'ncât ferește
De-al dânzei rost tu te 'ndoiai aori*

*Și-așa ziceai: »Născut la Ind, trăiește
Un om, și-acolo nimeni lui nu-i spune
De Crist c'a fost, nu-i scrie, nu-i celește,*

*»Dar are juste vreri și fapte bune
Pe cât umana minte ne concede,
Și'n train și'n vorbe-i plin de'nțelepciune:*

*»Pe drept deci lui osândă i-se dede
Că n'a fost botezat în legea vie?
Și'n ce-i stă vina lui, dacă nu crede?«*

*»Tu cine ești, să-mi stai în scaun mie,
La mii de mile vrând a judecă
Cu ochi ce vād de-o palmă'n miopie?*

*»Căți vreau subtile-argumentări, a dă,
De n'ați avea scripturile divine,
Cumplit de multe-ar ști ei dubită!*

»O, duhuri tâmpen lutul ce vă ține!
Suprema vrere, bună'n sineși, nu-i
Nici când altfel, căci ea-i supremul Bine,

»Și-atât e just cât e'n măsura lui;
Nimic ce-i bun creiat nu-l ispitește,
Dar El e cauză, radiind, ori-cui»,

Așa cum barza peste cuib plutește,
Când puiul e sătul, și-urnând plutirea
Sătulul pui din cuib la ea privește,

Așa 'nălțai și eu la el privirea,
Și-alesul chip așa cu-aripi mișcate
De sfinte duhuri, își făcea rotirea

Deasupra mea cântând: »Celea cântate
De mine-ți sunt atât de necuprinse
Ca și de oameni vecinica Dreptate«

Șin semnul care-a Romei vaz'o 'ntinse
Mai stând, când s'odihni fericea grupă
De lămpi ce sânt de Duhulsfânt aprinse,

Din nou: »Nu s'a urcat într'astă trupă
Nici când un om ce n'a crezut în Crist
Nici până fi țintit pe lemn, nici după

Dar iată mulți ce strigă: Christ, oh, Christ
I-or fi mulți mai străini la judecată
Decât aceice n'au știut pe Christ.

Pe-atari i-or condamnă Arabii-odată
Când două cete vor forma colegii,
Săracă una, și alta'n veci bogată.

Și cum vă va numi Mongolul regii,
Când vor vedea deschisă cartea'n care
Le-a scris cel sfânt toți munții jâr' de-legii?

Vedeà-se-văntre câte-Albert le are
Și-acea ce dă'ngrozită grabă penei
Prin care-al Pragei regn pustiu azi pare.

Vedeà-se-va, ce-amar pe malul Senei
Aduce-acum falsificând monete
Cel dat de-un porc mistreț ca dar Ghehenei

Vedeà-se-va trufia ce'ncumete
Pe Brit și Scot spre-atâta nebunie
Că nu se sufăr stând lâng'un părete.

Și iar, desfrâul vieții 'n trândăvie
A regelui ispan și cel boem
Ce nici nu creă virtuți, nici nu le știe;

Și iar la schiopul din Ierusalcm
Virtuțile-i c'un singur J. describe
Și multele contrarii-a lor cu M.

Și iar, ce lacom și ce laș păzise
Avarul rege insula de foc
In care'n ani târzii, murî Anchise.

Și clar spre-al arătă cumplit excroc
S'risoarea fi-va'n litere scurtate
Cari mult vor spune 'n pușintelul loc.

Și-oricine va vedeà pe-un unchiu și-un frate
Cum fac de răs, vânzând ca precepeții,
Un neam așa de bun, și două state.

Și voi, Norveg și Portugal, procleții
Veți fi 'nsemnați, și Sârbul ce văzî
Chiorîș tiparul banilor Venetii.

Ferice, de-i scâpă de-amar de-acî,
Ungario! Și-a munților cunună
De-ți e Navara scut, ferice tu!

Și creadă-mi toți că vaii și plâns arvună
Nicosia dă și Famagost aceștii
Urgii, de-acum, prin bestia lor nebună

Ce merge'n rând frățește cu-alte bestii.

George Coșbuc.

Alintare.

Mă fură dorul nopților senine
Cu visuri dulci țesute 'n adorare,
Și alintat pornesc iar către tine
Pe-aripa gândurilor călătoare.

...Departa sub migdalii de alt' dată
Dragi martori ai iubirii noastre stinse,
Mă văd c'alerg pe iarba rourată
Iar tu răsând m'aștepți cu brațe 'ntinse.

Șin fericirea visului de-o clipă —
Cu sete iar te strâng la piept ușoară,
Să-ți dau 'napoi a dragostei risipă
Ce ți-am furat-o 'n nopți odinioară....

P. Papazissu.

Critica și istoria literară*).

N'ași putea începe șirul acestor modeste prelegeri asupra literaturii române în veacul al XIX-lea înainte de a aduce mulțumirile mele recunoscătoare consiliului facultății de litere, și cu deosebire d-lui decan I. Bogdan, ce mi-au arătat o încredere, pe care dacă n'am meritat-o încă cu nimic, mă voiu sili din toate puterile să n-o înșel prea mult.

În al doilea rând, mă îndrept către d-v., cerându-vă aceeași bunăvoință și încredere, și mărturisindu-vă sfiala ce mă cuprinde, având a vă vorbi dela înălțimea unei catedre, de pe care ați auzit atâtea glasuri autorizate, al căror ecou răsună încă în urechea mea de fost student al acestei Universități, — *Alma mater* noastră a tuturor celor ce ne-am folosit de luminile ei.

Nu am nevoie să vă mai aduc aminte, domnilor, că sunt lipsit de însușiri oratorice. Și dacă ne-am adunat aici cu toții cu oarecare solemnitate, am făcut-o pentru a nu ieși din făgașul tradiției, care cere o astfel de lecție de deschidere ad ostentationem. În urmă, în desfășurarea prelegerilor viitoare, voiu căuta să trag tocmai foloase din lipsa unor astfel de însușiri discursive. Istoria literaturii române, după cum vom vedea, dacă are nevoie de generalizări strălucitoare, are cel puțin tot pe atât nevoie și de o disciplină științifică, de un spirit de cercetare amănunțită, de o muncă încordată și puțin răsplătită pe care îmi propun să le aduc ca prinos acestei științi căreia îi voiu închină plinătatea puterilor mele sufletești. ...

*

Am aruncat, domnilor, cuvântul de știință. Acei dintre d-v. care au urmărit cât de puțin și cât de întâmplător, scrisul meu, vor fi mirați de a găsi în gura unui critic impresionist un cuvânt de așa greutate, pe care m-am ferit a-l întrebuiți până acum.

Totuș, acum, ca și ori când, privesc critica ca o artă. Nu desigur *arta de a alege între mai multe minciuni*, după cum spuneă Jean Jacques Rousseau, ci arta de a alege între mai multe aparențe, acea care e mai îndreptățită de a fi adevărul.

Nu voiu stărui prea mult, domnilor, asupra deosebitelor forme, pe care le poate îmbrăca gustul nostru literar; asupra nesiguranțelor în

care se sbate adese spiritul cel mai rafinat și mai încercat asupra înrăurilor din afară care abat cugetul nostru dela o dreaptă judecată, între noi și obiectele ce ne impresionează, mai ales pentru întâiaș oară, se pun atâtea lucruri străine încât niciodată nu vom fi sigur de a fi avut o impresie nemijlocită, nemișcată ca o cenușie piramidă egipteană.

Vieța universală e într'o veșnică scurgere. Ori cât ni-s'ar părea, că suntem stăpâni pe noi, nu avem mijlocul de a ajunge la o așa reculegere pentru a fi și picătura de apă ce se prăbușește în abis, și conștiința care își dă seamă, cu nepăsare, de ceea ce i-se întâmplă. oglindind cu aceeași obiectivitate și ceea ce se petrece în jurul ei. Nu putem fi și actori și spectatori nepărtinitori.

Din această imposibilitate s'a născut, domnilor, și ceea ce se numește pyrrhonismul estetic, care tăgăduiește puțința de a pune o rânduală oarecare în emoțiile noastre estetice, și deci și puțința de a închege o judecată literară sigură și o scară de valori.

Pe undele capricioase ale acestui pyrrhonism au navigat unele dintre spiritele cele mai subtile ale vremilor noastre: Anatole France și Jules Lemaitre, care printr'o ciudată întorsătură a împrejurărilor s'au adăpostit astăzi în două porturi opuse: cel dintâi în portul socialismului umanitar, și cel din urmă în portul tradiționalismului național. După atâtea șovăiri, după atâtea fluturări în jurul lucrurilor, ei au aruncat în sfârșit ancora într'un loc ce li-s'a părut sigur. Dacă în felul de a înțelege vieța și îndatoririle ei, dacă în felul de a vedea nu nu numai *arătări* ci și *siguranțe*, acești subtili scriitori s'au schimbat, ei au rămas însă aproape în același pyrrhonism estetic, care îi ferește de a pune prea multă înverșunare și energie în susținerea unor păreri ce isvoresc mai mult din fineța gustului lor decât din binefacerile unei solide științe a frumosului. Nu mă voiu atinge domnilor, de fundamentul filosofic al acestui pyrrhonism estetic, de oarece scapă de sub competența mea. În afară însă de dânsul mai e și un alt fundament mult mai ușor de prins, ca ceva mai văzut. Nu putem fi siguri anume de impresiile noastre estetice, atât timp cât nu sunt controlate în scurgerea vremei. Sunt de pildă opere ce te înmărmuresc. Ar fi primejdios a închege asupra lor o judecată grăbită, căci, după cum spuneă La Harpe, nu

*) Lecție de deschidere a cursului de Istoria literaturii române la Universitatea din București. Publicată cu autorizația autorului.

ne înmărmurim de două ori. E firesc deci ca impresia noastră să nu mai rămână aceeași, îndată ce curiozitatea ni-s'a potolit. Ne aducem de altminteri cu toții aminte, domnilor, de așteptarea trezită de curând în jurul unei piese, celebre înainte de a se fi jucat. Desamăgirea de mai târziu n'a fost mai puțin răsunătoare decât sgomotul celei dintâi reprezentății. Numai posteritatea va avea să judece această piesă în toată nepărtinirea, și să-i hotarască locul, nu numai în opera poetului, ci și în literatura universală.

Fenomenul estetic ca și fenomenul social, scapă mai totdeauna unei judecăți obiective, în momentul producerii lui. Nu suntem pregătiți să-l privim cu stăpânire de sine, să-l pătrundem, să-l comparăm și să-l rânduim față de alte fenomene de aceeași natură. Pe deoparte vioiciunea impresiei ne ridică puțința de a-l îmbrățișa sub unghiul veșniciei; pe de alta, prin actualitatea lui, el pune în joc o mulțime de elemente afective, o mulțime de resorturi ale sufletului nostru, străine cu desăvârșire de *artă*.

Nu mă gândesc desigur, domnilor, la legăturile ce pot fi între critic și scriitor. Trec prest dânsule, presupunând, că criticul se poate frânge din mijlocul lor pentru a-și păstra neatârarea judecății sale. Sunt însă alte pricini ce-i pot știrbi obiectivitatea.

Unele opere de artă, trăgându-și substanță din actualitatea cea mai apropiată, ne ispitesc nu printr'un adânc interes omenesc, ci printr'un interes neînsemnat, care pe cât e de puternic pe atât e și de trecător. Literatura, după cum spuneă Victor Hugo :

. Est au centre de tout comme un écho sonore .

În ea se resfrânge tot ce ne frământă într'o clipă, toate grijele, toate nevoile, toate problemele, din întretăierea cărora se încheagă viața noastră zilnică. Isvorând din unele împrejurări în mijlocul cărora trăim încă, ea se îndreaptă nu numai spre judecată, ci și spre inimă. Cumpăna simțului nostru estetic se poate deci înclina într'o parte, împinsă de atâtea sentimente ce intră în joc.

Fiecăruia dintre noi, i-s'a întâmplat de altminteri să fie părtinitor, în materie estetică. Cât despre mine, îmi aduc aminte a fi apreciat cu multă însuflețire un roman al unui tânăr scriitor de talent, care după părerea unanimă e din cele mai slabe din opera lui. Vieța zugrăvită îmi eră așa de cunoscută, eroii îmi erau atât de aproape și îmi trezeau în suflet atâtea ecouri duioase ale copilăriei, în cât nu

mă putui stăpâni dela un entusiasm nu în totul meritat. Alți critici, trăiți în altă lume, găsiră un slab interes în acea vieță neînsemnată de provincie.

Astfel e critica, domnilor, îndreptată asupra literaturii contimporane, care atinge cu atâtea măestrie, toate clapele clavierului sufleteșc, ne mișcă, ne înduioșează, lovindu-ne slăbiciunile noastre, învălindu-ne într'o atmosferă de simpatie din mijlocul căreia nu ne putem desface. Între noi și această literatură, e o strânsă legătură sufletească. Nu suntem chemați deci s'o judecăm cu nepărtinire, pentru că e trup din trupul nostru...

Desigur, că nu o astfel de critică am de gând să fac, în șirul acestor prelegeri. Am o idee prea înaltă de acest așezământ de cultură și vai!, prea mică de neînsemnata mea persoană, pentru a-mi închipui, că părerile mele pot deveni *știință oficială*.

Prin aceasta, să nu vă închipuiți, domnilor, că aș aduce vre-o știrbire critice literare, așa cum am zugrăvit-o până acum. Cred din potrivă în însemnătatea și în rostul ei în cultura unui neam. Dar locul ei este aiurea; el e în vălmășagul acestei vieți atât de tulbură, atât de tumultuoasă. Acolo, are a-și spune cuvântul ei, ca un șef de orchestră ce-și mișcă bagheta în mijlocul atâtor executanți minunați. Pentru a fi critic se cer însușiri destul de rare. Se cere mai întâi o înțelegere intuitivă a lucrurilor de artă, o înțelegere luminată apoi la facla multor cunoștinți și pe urmă o neatârare de spirit, o deosebită îndrăsneală de cuget pentru a încheagă, cel dintâi, o părere și a o apăra cu înverșunare împotriva tuturor. Căci, domnilor, nu e ușor de a avea cel dintâi o părere. Răspunderea morală pe care și-o ia criticul e vrednică de cinstirea noastră.

Un critic e un militant; el e un soldat în ținută de campanie, pe terenul cultural; el e un sămănător de idei. Nu trebuie să uităm însă, că aceste idei sunt ideile lui; ele pot fi bune după cum pot fi și rele. Aruncate aiurea în mijlocul mișcării intelectuale, ele sunt repede cernute și reduse la dreapta lor valoare. Ce s'ar întâmplă însă, domnilor, dacă sămânța nerodnică ar cădea aici, în sânul Universității? Studenții, nu sunt chemați a elabora știința și cultura unui neam; ei sunt meniți s'o primească așa cum alții au înfăptuit-o. Ar fi deci o mare greșală, dacă pe lângă firele bune s'ar arunca în ogorul lor și neghină.

Nu-mi închipui Universitatea ca un fel de câmp de experiență. Acest câmp e aiurea: e

în publicitatea largă, unde celce aruncă o idee, își iea răspunderea ei și așteaptă în fiecare clipă să-și dea seama în fața opiniei luminate.

Nu cred, domnilor, să trec hotarele îngăduite unei comparații dacă a-și asemui critica literară cu politica; în amândouă se aruncă idei, uneori foarte bune, foarte generoase și se discută cu aprindere fără a se ajunge totdeauna la o încheiere, de oarece se amestecă în discuție și multe elemente afective. Fiecare vorbește în numele unei convingeri; îndărătul ei sunt însă atâtea jocuri ascunse de sentimente și de interese, în cât avem tot dreptul să ne îndoim de obiectivitatea ei.

Dar după cum deasupra politice se încheagă încetul cu încetul o știință, *sociologia*, deasupra criticii se încheagă o altă știință, care nu e decât *istoria literară*.

Iată pentruce, domnilor, după ce mi-am închinat o modestă parte a sânguinței mele critice, fără a o părăsi în alt câmp de lucru, nu mă cred îndreptățit de a o continua și aici, dela înălțimea acestei catedre. Voiu lăsa deci pe contemporani în liniște, să înfăptuiască literatura neamului nostru așa cum vor crede de cuviință, neîngăduindu-mi decât de a înregistra datele sigure ale științei, care e istoria literaturii românești.

*

La niște prelegeri de istorie literară — am așa dar cinstea să vă chem.

Timpul trece, pasiunile se potolesc sau se stâng. Țesătura de legături sentimentale prin care o operă de artă e prinsă de epoca ce a urzit-o se destramă încetul cu încetul, lăsând-o slobodă. Te poți învârti în juru-i pentru a o privi, sub toate înfățișările și a o judeca în deplină cunoștință.

Tot ce a fost vremelnic, tot ce n'a fost decât înflorirea trudită a unei clipe, tot ce n'a fost decât o *fioritură*, care ne-a ademenit pentru că ne-a măgulit vre-o slăbiciune, tot aurul pe care îl așterne actualitatea peste lucruri, totul s'a scuturat acum... Operele de artă rămân așa cum sunt în esența lor, *nuda* și numai arareori și *venusta*. Ele se mărginesc numai la liniile simple, sobre ce le încheagă conturul; toate celelalte podoabe întâmplătoare au căzut la pământ, ca o pulbere ușoară.

Un critic și-a spus părerea despre o operă de artă; un altul l-a urmat; apoi alții mulți. Opera de artă a ajuns în domeniul public; fiecare critic și-a arătat cuvântul. Încetul cu încetul, aproape pe nesimțite, ciocnindu-se părerile între dânsele, înlăturându-se ce este ne-

întemeiat, se încheagă o judecată definitivă, care cu trecerea vremii se impune ca un ade-văr obiectiv tuturor generațiilor ce vin mai târziu. Astfel se clădește, domnilor, istoria literaturii unui neam. Ai zice o străveche criptă în ale cărei columbarii se așează urnele funerare ale scriitorilor morți. Fieșcine își are locul lui, pe care vremea îl arată cu degetul ei înțelept.

Gândiți-vă, domnilor, la toți Pelimonii, la toți Ariceștii, la atâți nenumărați poeți ce au asurzit urechile contemporanilor dela mijlocul veacului trecut, — ce s'an făcut? Cine-i mai cetește? Cine mai aude de dânșii? S'au șters după cum se șterge o umbră pe zid. Vremea a venit cu secerarea ei nepărtinitoare și a doborât la pământ aceste spice trufașe. Totuș în timpul lor, ei treceau drept poeți minunați și umpleau văzduhul cu versurile lor!... Și s'au găsit chiar critici, care să-i laude, după cum s'au găsit critici să facă din Mureșianu un geniu al poeziei, iar din Bolintineanu — poezia însăși!

Tot ceea ce face nesiguranța criticii contemporane, a acestei critice, care în orbirea ei nu știe deosebii pe un Eminescu de un Bolintineanu, se risipește așa dar cu timpul. Ca o barcă ce se întoarce în port după multe rătăcirii în largul mării, critica își frânge din avânt, ținându-se de linia sigură a uscatului, a realităților. Greșelile sunt așa dar aproape cu neputință. Judecata literară nu mai e înfăptuirea unei singure minți, ci e încheagată prin conlucrarea atâtor minți agere. Icoana ce ne rămâne de pe urma unui scriitor mort din timpurile bătrâne, e ca o statuă sculptată pe îndelete în ani îndelungi. Fiecare generație a ajutat la săparea ei, netezind unele linii, dând mai mult relief altora, preumblându-și dalta peste tot pentru ca asemănarea să fie cât mai mare. Numai astfel am ajuns astăzi a aveă icoane, desăvârșite pentru totdeauna, peste care timpul trece fără a aduce vre-o altă schimbare. Cu toții știm, care e locul în literatura franceză a unui Molière sau a unui Corneille. Figura lor e zugrăvită în cele mai mici amănunte. Critica și-a făcut datoria, războindu-se în jurul operilor lor. Astăzi ei au intrat însă în istoria literară și pot fi priviți cu seninătatea cea mai științifică. Micile dușmăanii și rivalități de care erau încunjuțați în timpul vieții au amuțit de mult. În lunga galerie a literaturii universale ei își au statua lor pe care nimeni n-o mai poate clinti.

Dacă această cernere a operilor de artă se face, prin timp și sub înrăurirea binefăcă-

toare a criticei, atunci se ridică întrebarea, ce-i mai rămâne de făcut istoriei literare? Cari sunt problemele ce i-se pun? Care e obiectul cercetărilor sale? Se mărginește ea numai la o simplă înregistrare a judecăților literare izvorâte prin înțelegere obștească?

Să nu uităm, domnilor, că chiar dacă s'ar mărgini numai la o înregistrare metodică, la o clasificare a valorilor și la o întărire pe temeuri științifice, la aceea ce înțelepciunea mai multor generații a hotărât, istoria literară și-ar avea încă rostul ei. Sunt și alte științe, cari nu născocesc nimic. Filologia de pildă se mulțumește să urmărească de aproape libera înflorire a spiritului unui popor, în cea mai delicată, în cea mai tainică revărsare a lui, în limbă, cercetând-o în toate schimbările prin care a trecut și străduindu-se să afle legile ascunse ale acestor schimbări.

Problemele ce se pun însă istoriei literare sunt și mai numeroase.

Literatura unui neam nu se mărginește numai la câteva individualități, ce se ivesc deodată, pentru a dispărea apoi fără nici o urmă. Ea e dimpotrivă un corp organizat, ce crește, se desvoltă, descrie curba vieții, străbătând un șir de prefaceri, cari oricât de întâmplătoare ar părea, au teineuri adânci, ce ramân de căutat. E cea dintâi datorie a istoricului literar.

Critica se ocupă de fiecare scriitor în parte, luat în actualitatea lui nemijlocită; numai vremea îi așează pe toți în perspectiva lor cuvenită, dându-ne puțința de a-i privi sub unghiul valorilor reale și veșnice.

Dar, după cum spuneam, domnilor, scriitorii ce înfăptuiesc literatura unui neam nu sunt singuratici, nu sunt născuți prin generație spontanee. Intre dânșii se află o strânsă legătură, ce nu-i scapă istoriei literare.

Ea trebuie să deosebească epocile caracteristice ale unei literaturi, să stabilească notele lor deosebitoare și să le poată defini printr'o formulă cuprinzătoare. Pe cât de scurtă și de mărginită e vederea criticului, pe atât de vastă și de largă e perspectiva ce se deschide istoriei literare. Ea cuprinde sub raza ochiului său nu numai individualități, ci îmbrățișează și grupe întregi, în care descopere tot ce se aseamănă, — pentru a întregi apoi categorii separate.

Turgot spuneă undeva, că toate epocile sunt înlănțuite printr'un șir de pricini și efecte, ce leagă starea de acum a lumii cu toate celelalte ce au precedat-o. E un fel de necesitate

între clipa de față și cea care a trecut. Cu atât mai puternică e necesitatea dintre literatura unei epoci și cea a epocii dinainte.

Este de datoria istoricului literar așa dar domnilor, nu numai de a defini aceste epocile, ci de ale lămuri privind-le ca niște simple verigi ale unui lanț, ca niște popasuri ale unei evoluții. Trecerea nu se face deodată; pregătirea unui nou curent, a unei noi ideologii se înfăptuește pe încetul. Astfel veacul al XVIII din literatura franceză, cu toate întipăririle lui atât de caracteristice, cu raționalismul, voltairianismul, cu enciclopedismul lui, nu se vădește deodată prin cei câțiva mari cugetători cunoscuți tuturor; el fusese pregătit cu mult înainte, încă de sub Ludovic al XIV, de o serie de scriitori mai mărunți, care însă prin picătura lor de apă au pregătit străbaterea blocului granitic al opiniei publice. Concepția de artă, care a stăpânit tot veacul al XVII nu dispăre cu sfârșitul acestui veac; un șir de poete minore prelungesc agonia tragediei clasice și în veacul al XVIII. Shakespeare nu e decât înflorirea genială a unei întregi literaturi dinaintea lui. Romantismul nu începe odată cu Rousseau; rădăcinile lui sunt mai adânci și mai departe. Alte pilde sunt de prisos.

Istoricul trebuie să considere așa dar orice epocă literară, sau mai precis, orice fenomen literar, sub înfățișarea lui *genetică*; ne privind-l ca o *proles sine matre*, ca o slobodă și întâmplătoare răsărire, el trebuie să-l cerceteze în pricinile lui, în toate micile elemente ce l-au pregătit pe nesimțite, căci el e întocmai ca un râu, care s'a urzit din revărsarea la un loc a atâtor pâraie ce se aruncă de pe munții învecinați.

Stabilindu-se obârșia fenomenelor literare, cercetându-se înflorirea lor sub toate înfățișările, mai rămâne de studiat efectele târzii, cele din urmă consecințe, ultimele licăriri prin care orice epocă își mai dă iluzia vieții. Aceasta e a treia îndatorire a istoriei literare.

Dar în afară de aceste sarcini, mai sunt, domnilor, și altele foarte însemnate, asupra cărora nu voi stăruî totuși prea mult.

Literatura unui neam nu e decât unul din fenomenele ce se produce în sânul aceluia neam, pe lângă multe altele. Oricât ar părea de slobode, aceste fenomene sunt într'o legătură oarecare ce nu trebuie lăsată la o parte. Fenomenul cultural, fenomenul social cași fenomenul economic nu pot fi despărțite de fenomenul literar.

Evoluția unei literaturi e mijlocită de pildă de starea culturală a unei epoci date, de starea ei de prosperitate economică, de starea de neatațarnare sau asuprire în care se află. Literatura neamului nostru la începutul veacului trecut nu putea fi decât ceea ce a fost, dacă ținem seamă și de factorul istoric; propășirea ei s'a făcut pe măsură ce s'a înfăptuit libertatea politică și înflorirea economică și culturală a țărilor noastre.

Dar un popor, domnilor, nu-și făurește literatura numai prin propriile lui puteri; sub toate formele de manifestare el suferă atingeri, ciocniri. Un șir întreg de înrâuriri se stabilesc între dânsul și celelalte neamuri. Nu vorbesc de împrumuturile literare făcute deadreptul, fără a trezi vre-un răsunset în cultura neamului, ci de acele înrâuriri binefăcătoare și rodnice, care vădindu-se în forme naționale înfăptuesc

opere de artă de o valoare trainică și cu însușiri etnice. Istoricul literar trebuie deci să țină seamă și de înrâuriile străine, iscodind toate izvoarele depărtate de inspirație.

Iată, domnilor, câteva din problemele ce se pun istoricului literar, și pe care se cuvine să le deslege.

Dacă în judecarea operilor de artă e mai la adăpost decât criticul, și nu poartă torța luminătoare, el are puțința și datoria nu numai de a judecă aceste opere de artă, ci de a le și lămurii prin atâtea pricini ascunse, de a le cercetă în urmări și efecte, el are puțința și datoria de a le așeză în timp și în spațiu, de a le da perspectiva cuvenită față de întreaga literatură universală, — și aceasta departe de orice îndemnuri sentimentale.

El e în măsură de a face *știință*.

(Finea va urma.)

E. Lovinescu.

Cântece.

după Heine.

I.

Sus pe-un pisc în Miază-Noapte,	Și visează palmierul
Ce de'nalt abia-l mai vezi,	Ce 'n apusul depărtat,
Doarme-un brad încins cu totul	Ars de soare, supt de sevă
De ghețișuri și zăpezi,	Stă pe-un pisc înferbântat!

II.

După Goethe.

Peste toate dulcea pace	Doar vre-o șoaptă de mai scapă
Își desface sânu-i sfânt,	Dintre ramuri trămurând,
Toate dorm pe pat de visuri	Inimă fii cu răbdare
Ca 'ntro sală de mormânt,	O s'adormi, și fu 'n curând!!

P. Pădure.

ROMANȚĂ.

<i>O, vi'n ușoară, vi'n acum,</i>	<i>O, vi'n acum să te mângâiu,</i>
<i>Doar luna stă de strajă,</i>	<i>Pe brațe legănată,</i>
<i>Lămâii ne așteaptă 'n drum</i>	<i>Te-oi duce 'numbră de lămâiu</i>
<i>Și orice svon e stins acum</i>	<i>Să-ți dau iubirea mea dintâiu</i>
<i>Și orice altă vrajă.</i>	<i>De nimeni alintată.</i>

*Te-oi săruta pe ochi ușor
Pe buzele-ți de floare...
O, vino, vi'n încetișor
E atâta dragoste și dor
Și-i noaptea lungă, mare...*

B. Bapazissu.

În Atelier

(instantanee).

III.

— Ai găsit?

— Nu

— Nici la Theo?

— Nici

— Nici la Bergstein

— Nici.

Își anină lângă ușe mantaua grea de ploaie, își aruncă în un colț pălăria lată, moale.

Se așezară lângă olaltă pe marginea patului rămas de dimineața netocmit. Li se oprî privirea la samovarul, care ridică dea dreapta, dea stînga limbi subțiri vineții ascuțite în capete de foc. Apa pe găte clocote încet, cerând par'că ceva, ridică nourei de abur spre tavanul murdar. Au rămas așa uitați până când limbile vineții au început să prelingă tot mai rar marginile srachinei, tot mai rar, tot mai slăbite până li-s'a stîns vieța în o ultimă licărire. Numai subțireii aburi au mai urmat o vreme să se înalțe, în aerul umed a mansardei.

— Ce ne facem Costică?

— Ce să ne facem? Ne facem oameni cumiți. Să lași la o parte Mary dragă mofturile și să mă ascuți.

— Să le vindem totuși?

— Ce să faci cu ele aici? Sau doar ai de gând să le străjuești aici până nime-rește Morgan să ți-le cumpere? Fi tu fată cuminte, doar vezi tu bine, că nu plătesc mult... Și chiar de ar fi bune...

— Dacă tu vrei... și-i trecu mâna prin părul lung, îl strânse ușor la sine.

— Luăm mai întâiu crizantemele cele două... știi David plătește bine florile.

— Tu răule, mi-ai vinde tu crizantemele mele? Doar mie mi-le-ai pictat... în ziua când am venit la tine... Lasă-mi-le mie.

— Bine, hai le agrățiem. Luăm bătrânul de colo...

— Numai acela nu, Costică; fă-mi voia, lasă-l acolo, așa m-am dat să-l văd....

— Tot Mary cea neînțeleaptă mi-ai rămas... tu fetițo tu... Luăm portretul de colo de lângă fereastră.

— Și mi-ai prăpădi tu chipul ăsta Costică? Nu ți-ar fi milă? Doar...

— Nu mai târguim, prostuțio!

O luă binișor în brațe, o puse în pernele patului și-i sărută ochii vineți.

— Să-mi stai mulcom acolo; de nu, nu te mai am dragă... S'a gătat, — de nu, nu te mai am dragă... Costică nu mai are dragă pe Mary... Și Costică îi zice în o zi: »Mary dragă, eu trebuie să plec...«

— Ba nu, Ba nu, Costică nu zice așa...

— Ba zice dacă Mary nu stă acolo pe pace... și Costică își ia giamantanul și șevaletul și fiiti... s'a dus Costică... departe, departe, acasă... s'a dus Costică...

— Ba nu, nu vreau. Costică nu se duce niciodată.

— Nu se duce Costică dacă Mary nu se uită acum la el... nu se duce niciodată...

— Și are dragă pe Mary...

— Numai pe Mary, dacă stă Mary acum pe pace.

— Și Costică sărută pe Mary mult...

— Mult, mult.

— Pe gură.

— Pe gură.

— Pe ochi

— Pe ochi...

Și în vremea asta culese de pe păreți un braț de pânze, le prăvui cu mâneca și le legă cruciș cu o sfoară tăiată dela roletă.

În locurile unde stătuseră pânzele roșiau pereții de cărămidă roasă de șiroaie de ploaie...

— Gata, Mary.

— Atâtea? Lasă să mai aleg din ele... numai trei... uite ai luat și merele...

— Iți fac eu altele, Mary lasă-le astea așa... Le duci tu?

— Duc. La David?

— La David.

— Și cât să-mi deie?

— Cât o vrea. Cinci franci... șase franci... cât o vrea.

— Cinci franci, ... opt tablouri.... Ști ce Costică?

— Imi spui înțeleapto dacă te întorci... Ci întorcete de grabă... Să nu uiți să aduci o leacă de rum .. și două țigări...

O sărută ușor pe frunte.

Ieși învălită în mantaua lui grea de ploaie. subsuoară cu legătura de pânze.

Costică îi strigă din urmă.

— Și să grijești, azi avem 29 și la David va fi lume multă să nu-ți schimbe cineva ochii și să nu-ți fure cineva aurul din păr.

Se auziau pași mărunți, ușori cum coborau cele patru caturi. Se auzeau tot mai

încet, tot mai încet pierzându-se în urmă în țirăitul ploii ce bătea în țigla coperișului...

El se lăsă rupt pe pat îngropându-și fața în perna rece. Avea atâta amar în suflet. Dorea o nemaisfârșită pace...

Așa îl găsi Mary când veni. De sub manta se vedeau pânzele legate cu sfoara dela roletă.

— Nimic n-a vrut să deie?... Nu ți-am spus, că nu plătesc... Tu de ce râzi, Mary?... Ce ai colo în mâna stângă?... A, mâncare... De unde Mary? Ce ai făcut? Vino să te văd... Tu nu mai ai cerceii dela mama ta, Mary...

Ea plecă capul.

— Mi-a fost milă de pânzele noastre...

Simți cum i-se coboară în ochi lacrimi, își lipi fața de gâtul ei fin și o cuprinse strâns la sine

— Mary, Mary...

Ionel.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cântarea României *).

Continuarea cântării după originalul german al d-lui M. W. Schroff tradus în românește de M. Strajanu.

66.

Sămânța, care s'a împrăștiat departe departe, în apus, a incolțit, a înflorit și a adus mărețe roade... Și viforul curățitor, care a suflat peste țările apusului, ți-a adus și ție, patria mea, grăunțe din această sământă... și grăunțele au răsarit și au crescut și ți-au adus puternic rod.

67.

De ce freamătul vostru e așa de voios, vârfuri clătinate de vifor ale trunchioșilor stejari? De ce sălțați așa de vioaie, isvoară și gârle cu lin susur, și râuri ce curgeți cu vuet? De ce e așa de vesel ciripitul tău, cântăreața a sămânțurilor, drăgălașă ciocârlie?... Văzut-ați voi pe răsbunătorul prevestit, care va pune pe fiii țării

în puterea și cinstea de odinioară, și va nimici pe apăsătorii lor?... Furtuna apusului curățitor a țara de suflarea veninoasă a domniei străine?... Inturnatu-s'a iar libertatea în desfătătoarele tale văi, în munții rășinoși?... Dreptul și dreptatea intrat-au iar în colibele săracilor și în palatele bogaților? Pacea și bucuria în inima poporului?... Povestiți, ce ați văzut!...

68.

Pe o câmpie mare, sub ceriul liber, s'a ridicat un alt altar;.. un preot al Domnului stă înaintea lui, încunjurat de mii de fii ai țării... El se roagă ziditorului a toate și-i cere să trimită binecuvântarea sa peste ceata, care stă în jurul său, peste lucrarea și deviza lucrării lor... și de-

*) Este cunoscută cetitorilor celebra operă alui Alexandru Russo: »Cântarea României«. În 65 capitole zugrăvește poezia poporului român dela apăsarea coloniștilor romani în Dacia până la an. 1830. Dl M. W. Schroff, traducătorul în nemțește a acestei opere, a încercat să completeze tabloul istoriei României continuând și spiritul și limba autorului să descrie epoca dela 1830 încoace. S'a adaus deci poemei capitolele dela 65-80. tratând revoluțiunea dela 1848, Unirea Principatelor, alegerea prințului străin, războiul pentru neatárnare și ridicarea țării la regat. Aceasta parte o dăm la acest loc al revistei noastre în traducerea făcută de dl M. Străjanu, prețitul nostru colaborator.

viza este: libertate, egalitate, frățietate! ...Și când a rostit el aceste cuvinte, un fior străbate mulțimea, ... inimile bat mai cu tărie, ochii scânteie fulgere, și puternic se înalță un strigăt din mii de piepturi: liber să fie pământul țării, egali să fim înaintea legilor, să fim frați între noi!.. Și vânturile duc sfântul jurământ din vale la munti... și spicele aurii își pleacă capul și-l șoptesc între ele, isvorul îl povestește în murmurul său părăului, părăul îl spune râului, și râul Dunărei mărește; .. paserile îl duc pădurei, și ea își pleacă vărfurile, și ascultă și un tremur de bucurie o străbate, .. și un răsunset, un chiot de veselie se aude în toată țara; piepturile apăsate răsuflă mai liber; era mântuirii, a răspătirii, a libertății a sosit;... aruncăți lanțurile, țară plecată de durere, sfărâmă-ți legăturile, și ia-ți locul ce ți-se cuvine între popoarele pământului¹⁾.

69.

Răsună pestrița multime de clopote ale căpitalei... Sunetul lor sgudue aerul, aci plângător ca geamătul adânc al celor răniți pe câmpul de bătaie, aci întărat și vestitor de furtună ca strigătul de mânie furioasă... Văd lucind colori vii de turbane, semiluna o văd înfiptă pe zidurile tale!.. Ridică-te, țara mea; dușmanul secular este aci, și vreă să-ți răpească ce ai tu mai scump: libertatea ta!

Cine sunt voinicii, cari înfruntând moartea, se aruncă cu o mânie sălbatică în contra vrășmașului?... Cine este îndrăsneața ceată de viteji, împotrivindu-se puterii cutropitoare, poruncește semilunei să se oprească?... Cine, desprețuind moartea, se aruncă orbiș în iataganele și tunurile fulgerătoare, și moare cu binecuvântarea pe buze pentru scumpul pământ al țării?...

Bucură-te, patria mea, sunt fiii tăi, sunt copiii acestei țări, cari și-au adus aminte de curagiul străbunilor... Cu sângele inimei lor ei au spălat rușinea lașității, care adusă de străinii ce-ți sugeau sângele, te apăsă ca o grea povară de atâta vreme. Pieptul tău înăbușit poate răsuflă acum iar mai liber, mândră poți tu ridică acum iarăș fruntea ta curată înaintea popoarelor, pentru că ele au auzit sunetul sabiei tale, și el a sunat ca în zilele vechi, ca în zilele de cinste și de mărire... Fiți binecuvântați, bărbați curajoși, adevărați fii ai țării; cu litere de aur va stă în-

¹⁾ Este icoana măreței scene istorice dela Islaz, în Romanai, când Eliade și Golescu cetiau poporului proclamațiunea noui constituțiuni a țării, și când preotul, Popa Șapcă, îmbrăcat în odăjdii, înaintea unui altar improvisat în câmp, chemă binecuvântarea lui Dumnezeu asupra mării întreprinderi.

semnată eroica voastră luptă în istoria țării, și cu recunoștință își vor aduce urmașii aminte de voi și vor săpă în piatră pentru vecie numele voastre!²⁾

70.

Cum ați pierit așa de repede, mărețe zori ale libertății, vestitoare ale mântuirii?... Cu bucurie sărbătorească și plini de nădejde priviau milioane la voi, când vă ivirăți pompoase pe cer, în auria frumuseță a tinereței. Și acum, unde este acum strălucirea voastră de flacări, soli ai zilelor luminoase?... Negură neagră și dușmănoasă s'a ridicat din valea întunerecului, ca să vă ascundă cu pismă, vestitoare ale viitorului, .. nori deși și întunecoși se îngrămădiră amenințatori înaintea razelor voastre... Când va pătrunde frumoasa și așa de vesel salutate voastră lumină valul de negură, ca să lumineze țara?... Când vei birui puterea întunerecului, o dulce libertate?... Greu apasă domnia întunerecului asupra ta, sârmana mea țară... Fiii tăi, cari în veselă nădejde priveau zorile mult promițătoare ale vremii celei noui, și întorc privirile desamăgiți... Rău înțelegi, prigoniți și cu sufletul pătruns de durere, părăsesc pământul părintesc și se duc în surghiun amar; rătăcesc în țări străine și așteaptă timpuri mai bune... Așteaptă și tu, întristată țară, și nu alungă nădejdea; .. vremea ta va veni; ea se apropie; ziua bucuriei nu mai e departe!

71.

Dela miază-noapte și dela miază-zi, dela răsărit și dela apus dela câmpiile binecuvântate ale Dunării, unde belșugul holdelor aurii încântă privirea, până la munții acoperiți de zăpadă ai Carpaților, unde bradul pururea verde se înalță sumeț deasupra norilor, și de pretutindenii, unde răsună dulcea limbă românească, s'au adunat vâstarele țării, tineri cu părul buclat și bătrâni cu plete albe, ... toți s'au grăbit să aleagă un nou domnitor, un nou cap al țării, un părinte al copiilor... Al tuturor copiilor?... Nu, ce zic eu!... Despărțite sunt ramurile tulpinei; frații, cari

²⁾ Este vorba de crâncena luptă dela 13 Sept. 1848, din dealul Spirei, între o companie de pompieri români și o numeroasă armată turcească. Pe când pompierii, sub comanda căpitanului lor Pavel Zăgănescu, voiau să între în cazarma din Dealul Spirei, Turcii, fără să fie provocați, îi atacă. Pe tunuri, băeți că ne prăpădesc! strigară pompierii, când văzură cum li-se răresc rândurile. Se aruncară orbiș și, smulgând tunurile din mâinile vrășmașului, le întoarseră asupra lui și umplură câmpul bătăliei de leșuri turcești. Astăzi se înalță în acel loc o frumoasă statuă, cu numele pompierilor căzuți, statua Libertății.

vorbesc aceeaș limbă, au tras șanțuri între ei, și nu se mai cunoșteau unul pe altul... De aceea i-a putut supune străinul cu înlesnire, cum rupi una câte una vergelele desfăcute, cari împreunate nu le puteai rupe.

72.

Ce este acest resunet de bucurie, care se aude de pretutindeni, o țara mea? De ce veselie și însuflețirea fiilor tăi și ferbinte rugăciune de mulțumită, care se înalță la cer din milioane de inimi?... Uniți! O tu, dulce și dorit cuvânt, tu poți fi rostit în sfârșit cu recunoștință, cu o sfântă simțire de bucurie îl pot eu buciună azi în toată lumea, prietinelor ca o veste binevenită, dușmanilor din potrivă: Uniți suntem azi, uniți și tari!... Un singur hotar încunjură azi văile și munții noștri, un singur domn cărmuește de azi înainte pe un popor de frați, cari l-au ales ei înșiși ca pe părintele și apărătorul fiilor de acelaș neam.

Bucură-te iar, credincioasă Dunăre bătrână, ca în zilele, când auziai strigătul de biruință al vitejilor străbuni pe malurile tale frământate de lupte... Răsunați iar de răsunetul voioasei solii, munților cu culmile între nori... Simțământul frăției s'a deșteptat în inimile fiilor țării; raza de lumină au străbătut spațiul, care despărția pe frați, și inimile au palpitat de acelaș dor; aceeaș pornire au simțit ei în adâncul sufletului, și acelaș cuvânt mântuitor a isbucnit, puternic și irresistibil, de pe buzele tuturor, și țara clocoția de strigătul entusiast: uniți, suntem uniți și tari!

73.

Dacă alegeți din mijlocul vostru un domn, ascultați de el și-l cinstiți, pentru că glasul poporului este glasul lui Dumnezeu, și când un popor întreg a ridicat pe cineva la putere și mărire, a tot puternicul Dumnezeu al părinților voștri l-a ridicat... Uitați, că voi ați stat pe aceeaș treaptă cu el, și dați-i ce se cuvine, pentru că unde nu e păstor, turma e împrăștiată de vrășmaș, și unde nu e domn, de care să asculte toți, cetățeanul liber ajunge rob... Iar tu, pe care cu inima încrezătoare poporul tău te-a ridicat mai pe sus de tine... încheie cu ceea ce ai fost, și îndreaptă-ți privirea către ceea ce trebuie să fi pentru acest popor... Înaltă e dumnezeasca voastră chemare, conducători ai popoarelor, mărețe și neuitate sunt roadele, dacă sămănați sămânță bună; scumpă e răsplata faptelor voastre, dacă ați lucrat pentru fericirea poporului... Cele mai depărtate generațiuni vă vor lăuda cu recunoștință; și dinaintea cununiei de raze strălucitoare a marilor voastre isprăvi, omeneștile voastre greșeli și slăbiciuni vor perii,

cum pierе nouașul subfire dinaintea pompoasei străluciri a soarelui

74.

Din apusul depărtat, din țara unde murmură plin de tănuire limpedele isvor al Dunării, pleacă un nobil fiu de domnitor, vlăstariul unui puternic neam de împărați, cătră răsăritul necunoscut... El aruncă o ultimă privire frumoasei sale patrii, dela care își ia rămas bun în auria primăvară a tinereței... Liniștit și tăcut, ca pierdut într'o visare, trece el prin țări cu largi hotară, însoțit de undele mereu crescânde ale Dunării, cari îl salută ca pe un prietin cunoscut și al căror lin murmur îi șoptește: Mergi cu încredere, vrednic purtător al unui nume mândru; acolo.. departe la vale.. unde albia mea acum încă mică se schimbă într'un puternic fluviu.. unde largul șivoiu al valurilor mele grăbește cătră sânul părintesc și a toate cuprinzător al mării.. Acolo tu ca și mine, vei crește în tărie, putere și mărire; și marea unui popor, care te dorește, te va primi în credinciosul și iubitorul ei sân, și va privi în tine pe domnitorul său mult iubit..

Gânditor ascultă tăcutul călător la murmurul de mărire vestitor al valurilor,.. cu suflet înălțat cu curagiu hotărit își urmează el drumul spre răsărit... Nici un popor nu se grăbește să-l întâmpine cu daruri în drumul lui și să-i zică bun sosit, nici un dignitar nu-i aduc salutul țării, și el trece necunoscut mai departe.. Dar acum el a pus piciorul pe pământul tău, o țara mea în așteptare;.. o rază de bucurie străbate acum în toate inimile;... tună acum din gâtul de aramă salutul de binevenire, și echoul răsunător îl duce din cărarea de stâncă a împăratului roman la marea unduioasă, din valea cutremurată de bucurie la munții ce ascultă în așteptare... Poporul, vesel și gătit ca într'o mare sărbătoare, iese înaintea »prințului străin« și serbează sosirea lui.. Din loc în loc cresc valurile entuziasmului.. Grăbesc feciorii țării, înalți și drepti ca brazii, și fecioarele în pestrițul lor port frumos ca florile drăgălașe ale câmpiei... Din pieptul a milioane răsună călduros strigătul: să trăiască noul domn al țării! Al nostru esti acum, al nostru, pentru totdeauna! Fi domnul și părintele nostru! Cărmuește cu înțelepciune poporul, cure se închină ție cu credință; îngrijește de fericirea copiilor, cari privesc cu nădejde la tine; condù cu mâna tare barca clătinată de vânturi a țării și o mână cătră limanul sigur al păcii și neatárnării..¹ Noi credeam a fi ajuns, acest sigur liman, când vânturi protivnice și dușmănoase aruncară plăpânda corăbioară iarăș în vârtejul

valurilor nesigure și primejdioase... Fi tu acum pilotul nostru dorit, care cu mână vârtoasă tinde și ajunge țanta voită!

75.

Ai părăsit o frumoasă patrie, unde erai de o simțire și de o limbă cu un brav popor;... unde ruine tainice de mândre castele de odinioară încununează țărmul păduros al râului, și în nopțile cu lună frunzele arborilor șoptesc de banchete cavalești, de lupte și fapte de ale vitejilor;... unde cetățeanul se bucură de o libertate de mult câștigată și domnitoriul poate pune cu îndrăsneală capul său în sinul fiecărui supus...

Dar privește noua ta patrie; nu e și ea măreață și inezestrată de Atotputernicul cu bogăție și frumusețe?... Ce verzi sunt câmpiile sale, ce pline de vieață livezile, ce aromatice pădurile și cât de plăcut e freamătul lor, când soarele primăverii înfrânge amurșita iarnă, când mugurii incolțesc și firea întinerită laudă pe ziditorul ei.. Ce ticită se așterne privirea pe câmpiile unduoase când căldura grăbitoare aurește spicele, și vigoroasele secerătoare adună binecuvântarea ceriului... Ce mândră, încrezută și măreață rostogolește Dunărea valurile ei la vale și încinge țara cu un lat brâu de argint.... Ce sumeți se înalță munții spre cerul albastru, pe când desfătătoarea și veșnica verdeață a pădurilor de brad farmecă ochii, și argințiile clopoțele ale turmelor ce pasc pe coastele lor desmiardă auzul.

Dorește ruinele castелеlor, martore roase de vremi ale trecutului?... Privește la hotarale țării dovada tăiată în piatră despre obârșia neamului nostru;... ici un turn roman ros de dintele timpului, și capete de punte și cărări săpate în stâncă; colo puternica mărturie de biruințe câștigate, și o cetate îngropată sub ruine și dărâmbături. Privește iar departe pe înălțimi biserici și mănăstiri imprejurate de ziduri ca niște cetăți, foi de piatră a glorioaselor lupte sângeroase în istoria țării noastre...

Țara, pe care ai părăsit-o, eră liberă și neatărnată,.. Dar nu este oare de o miie de ori mai frumos, nesfârșit mai măreț a câștiga luptând unei țări și unui popor libertatea și neatărnarea dorită, decât a trăi în mijlocul unui popor liber?... Da, nobile prinț, tu ai pus la inimă noua ta patrie și o iubești cu toată puterea iubirii tale; tu vei face poporul tău fericit și-l vei duce spre o înaltă și strălucită țântă.... Iar tu, scumpa mea țară, respectă și cinstește pe străinul de odinioară, care acum este cu inima și cu sufletul al tău.... Dar nu te lăsa repausului moleșitor, care slăbește; oterește-ți inima,

agerește-ți armele și nu uită de curajul străbunilor tăi; pentrucă te așteaptă încă grele încercări și prințul tău are trebuință de puterea și tăria ta!

76.

O posomorâtă zi de toamnă privește peste câmpul însângerat al luptelor;... ca și cum nori pătruși de milă s'ar fi pus în fața strălucitoare a soarelui, ca să nu vadă grozăvia măcelului omorător de popoară... Istovite de lupta îndârjită tabără oștirile dușmane spionându-se; una pe alta, răsuffă, își adună puterile pentru cea de pe urmă lovire hotărâtoare;... înlăuntru leul mănios a carui săritură ucizătoare n-a isbutit, și care acum cu un curaj 'sălbatic își apără vizuina.... In afară vulturul îndrăsneț, care își întinde puternic aripile desfăcute și, gata de luptă, se învârtește în jur de ascunzătoarea vrășmașului... In lăuntru fanaticii luptători ai semilunei, cari scârșnind în dinți, își văd smulgându-li-se nedreapta pradă a părinților lor, fructul biruințelor din veacurile trecute... In afară cetele încrezătoare în Dumnezeu ale lui Hristos, bravii fii ai unei țări, care ține socoteala de apăsarea multor veacuri, care dă voioasă vieța celor mai buni fii ai săi pentru cinste și neatarnare.... Și în fruntea lor văd pe seriosul, pe meditativul prinț, pe care curajoșii săi luptători îl întimpină cu strigăte de bucurie, care plin de durere privește înflorătoarea secere a dumnezeului războaielor, care cu privire de mare căpitan plămuește soartea ceasului hotărâtor... Da, ochii nu mă înșală; este singuraticul călător de odinioară, este mult iubitul domnitor al țării, care duce pe fiii ei la cinste și la mărire; care dovedește lumii uimite, că virtuțile părinților n'au perit, că vitejia străbună a reinviat într'un mod de mirare.... Când a sunat chemarea lui la arme și la lupta sfântă pentru drept și libertate, răsunetul chemării lui a străbătut ca fulgerul prin satele câmpiei și prin văile munților și a deșteptat în pieptul bărbaților și al tinerilor vechia bucurie și râvnă de luptă, care poporul nostru a moștenit-o dela străbunii săi; atunci a reinviat din cenușa arzătoare flacăra curată, sfântă a iubirii de țară; atunci mirele s'a smuls din brațele miresei care plângea, fiul din ale mamei care-l binecuvântă, părintele din ale soției și copiilor săi,.. și cu inimă voioasă au urmat chemării căpitanului; insuflețite se adunară cetele în jurul încercatului domn al țării, învățară să asculte vuetul tunurilor ca cea mai plăcută muzică; desprețuitori de moarte, se aruncau vitejește în toiul ucizător al luptelor și aduceau vieța lor jertfă pe altariul iubit al patriei.

77.

Ridicați-vă, inimoși luptători, și închinați sfinteii cauze cele din urmă puteri ale voastre... Ceasul hotărârii se apropie... Din sute de guri de foc se rostogolește tunătoarea rugă de dimineață către cer.. Pământul geme și se cutremură... Fulgeră. cutrieră și ca grindina șueră prin aer salaturile de metal ale amânduror oștirilor... Înăbușit se aude pasul măsurat al batalioanelor, cari se duc la moarte cântând... O, scumpa mea țară, petreci cu cinste grozavul ceas al încercării, adu-ți aminte în aceste minute sărbătorești de glorioasele lupte ale părinților tăi... Ochii lumii sunt îndreptați asupra ta, și în vârful sabiei tale atârnă libertatea și neatârarea ta... Arată acum cine ești, și înainte cu Dumnezeu!

Cu sălbatic strigăt de luptă se isbesc oștirile... Cu asalt îndrăsneț alungă bravii luptători pe dușman din sigurul său ascunziș... Vitejește se apără Musulmanul în svârcoliri desperate... În luptă piept la piept se isbesc cu îndârjire voinicii... Fulgerătorul iatagan străpunge pieptul viteazului ce dă năvală, și cu grea lovire zurue sabia pe turbanul musulmanului... În strigătele de turbare ale luptătorilor se amestecă tânguiosul geamăt al celor răniți și horcăitul înfiorător al muribunzilor... Leșurile umplu latele șanțuri ale întăriturii, și pâraie de sânge se varsă pe coastele ei... Colo, iată, se clatină dușmanul, înfrânte sunt șirurile lui descurajate,... Îndoios privește el când înapoi la reduta dătătoare de scăpare, când înainte la campionii ce dau năvală peste leșurile fraților lor; cutezanța lor de viteji îl umplu de groază... se întoarce... fuge... semiluna a căzut... Mărire ție, o țara mea, tu ai învins; mândru fâlfaie steagurile tale pe redutele vrășmașului.

78.

Acum ai luat iarăș locul ce ți-se cuvine, scumpa mea patrie, între popoarele pământului... fiii tăi ți-l'au răscumpărat cu vieța lor pe sângerosul câmp de bătaie, și Dumnezeuul părinților noștri ți-a trimis un conducător, care te-a ridicat iar la putere și cinste... Cu sfioasă mirare privește acum sumețul și puternicul vecin la vitejii tăi luptători cu pene de curcan în căciulă, pe cari mai înainte îi desprețuia batjocorindu-i, și cari l-au scăpat de ocară și de rușine... Și cu o neclătinată încredere, cu o iubire și entusiasm privește poporul la domnitorul său, a cărui frunte o împodobesc laurii gloriei rășboinice și care a condus țara sa la libertate și neatârarea... Vesel și cu mândrie privește părintele țării la copiii săi, cari în ora primejdiei cu atâta devotament,

cu atâta credință și curaj au stat alătura lui.. Cu cinste privesc popoarele pământului la tine, o patria mea încununată de biruință, pentru că acum au auzit sunetul sabiei tale, și ea a sunat ca în vremile vechi.

79.

Cu ramuri verzi împodobită, cu capul încoronat de laurul biruinței se reîntoarce în țară viteaza oștire.. O pregătire pompoasă li-se pregătește, vrednică de eroii, cari se întorc dela rășboiu... Mulțimea le iese înainte în haine de sărbătore și strigăte entusiaste vuesc în jurul căpitanului și a bravelor sale cete, cari și-au pus vieța și ce au mai scump pentru țară

Dar se întorc oare toți, câți au plecat în cântece vesele la sfânta luptă?... Vai; nu.. Colo o mamă ingenunche plângând înaintea sfinteii icoane și se roagă pentru sufletul fiului său, care e înmormântat în țară străină;... ici o tânără mireasă, care a așteptat înzadar, își smulge părul în sălbatica durere și strigă desperată numele iubitului, pe care, în floarea anilor săi, cu inima sdrobită l-a coborât în recele mormânt... Mai departe, copiii întreabă cu glas plângător: mamă, de ce nu vine tata?..

Onoare acelora, a căror sânge a curs pentru țară! Onoare acelora, ale căror trupuri acoperite de rani putrezesc în pământ străin! Când te gândești la libertatea ta, o scumpă țară, adu-ți aminte și de cei căzuți ai tăi... Și când vezi pe aceia, cari au zăcut de rănile sângeroase ale luptei și cu greu s'au vindecat, cugetă cu recunoștință și venerațiune și la ingerul (milostiv) îndurării, pe care ceriul l-a trimis poporului tău, care a îndulcit cele din urmă minute muribunzilor, a făcut pe suferinzi să-și uite durerile și cu blândeța, cu mână alinătoare a îngrijit de fiii tăi,.. cugetă la buna doamnă a țării, la mama fiilor tăi răniți.

80.

În frumoasa podoabă strălucești tu azi, patria mea: împodobite sunt orașele și satele tale.. Azi e mare sărbătore: cu bucurie și plin de evlavie înalță poporul mânila la cer și mulțamește Dumnezeului părinților săi, că l-a învrednicit să ajungă această zi fericită... Și firea strălucește în cea mai frumoasă podoabă de Maiu, ca și cum ar voi să mărească pompa înaltei sărbători... Pretutindeni răsună cântece de bucurie și fierbinți rugăciuni de mulțămintă se înalță la cer.

În capitala țării bogat înfrumsețată a înflorit azi fructul mărețelor biruințe, rășboiului stânt pentru libertate... Mândră a răsărit sămânța, care

s'a sămănat pe câmpul sângeros al luptelor și o mândră răsplată așteaptă pe sămănător... Din bronzul topit al tunurilor împrăștiatoarele de pieire și pustiire, pe cari bravii noștri le-au smuls din mâinile musulmanului, domnul țării și-a făurit o coroană, împrejurată de razele gloriei, o coroană de rege.

Acolo, sub baldachinul pompos stă domnitoriul căruia i-se cuvine coroana... Slujitoriul domnului i-o aduce, îi aduce simbolul de oțel al celor mai înalte bunuri ale omenimimii, câștigate prin vitejie... Un fior evlavios și sfânt străbate prin mulțimea poporului, un cutremur de bucurie și fericire... acum domnul își pune co-

roana pe cap... un puternic strigăt de entusiasm îndelung reținut se înalță în aer. In mii de glasure se aude salutul ieșit din adâncul inimii: Mărire ție, o rege glorios, domnitor al unei țări libere: mergi mai departe pe calea cu noroc deschisă a mărire, condû pe poporul acestei țări ia înalta țântă a idealului său!

Iar tu o scumpă țara mea, mulțumește Dumnezeului părinților tăi, care te are sub scutul său... Ești liberă și neatârnată; Dumnezeu să-ți țină aceste înalte bunuri, ca să te bucuri de ele cu înțelepciune și tărie, și cu cinste să-ți păstrezi locul, pe care orânduirea providenței ți-l'a hotărit între popoarele lumii.

O, VREMURI, VREMURI...

Demult în vremi nespuse de 'nviforate
Orbite de-o eternă 'ncăerare
Când sufletele nu-'și știau menirea
Nici ochii ce-i cucernica 'mpăcare,
Când noapte eră ziua cea mai albă
Și lumea asta 'ntreag'o rătăcire,
Un biet drumeț, cu crucea 'n mâna dreaptă
Vestiă sositul ceas de mântuire.

În urma lui cădeau, fără de margini,
Strivite 'n tină gloate de ispite:
Când graiul lui chemă pe toți, în zâmbet,
La sânul dulce-al țării negrăite, —
Cu ochi străpunși de-o trică stă norodul
Și 'n inima-i prindea luare-aminte,
Când pricepea așa pe nesimțite
Cerescul glas, din rostul de cuvinte...

... Dar farisei păgâni, asupra-i mistic
Aprinsu-ș'au otrava lor fiământă
Și l'au pândit ... pe lemn l'au tras cu cue
Ca pe-un tâlhar ce-i vrednic de osândă,
Ocări i-au spus cu buze 'nserbezite
Și săbii lungi bătutu-l'au cu latul
Când stă norodul mut de-o 'nduioșare
Văzând în el aievea întrupatul.

Și-a plâns ... a plâns scânteii în loc de lacrimi,
Prin genele de veacuri ispășite,

În inimă-i s'a 'nfipt credința tare
Ca scrisă 'n fața petrii 'nmărmurite...
Zădarnic l'au ciuntit cei fără lege
Și l'au trecut prin agerul de spadă,
Căci zâmbitori mureau copii, neveste
Și moși trudiți, cu plete de zăpadă...

O, vremuri mari ce frântu-vați cenușa
În voi stăpână-i taina cea afundă,
Ce nu-s azi slove tâlcul să î-l spună
Nici minți de-oțel în rostu-i să pătrundă,
Din stratul vostru prins în vâl de veacuri
Ca din adâncul nopții 'ntârziată
Rătăcitor cu aripi ostenite
Un gând răsleț la poarta minți-mi bate:

Oar' azi când firul vremii de 'ntunerice
S'a prăbușit, ca umbrele de seară
De 'n lumea asta 'ntreag'asa de-odată
S'ar așteptă o noauă lege iară
Și s'ar ivi iar cel' drumeț din sare
Să 'mprăștie cerească primenire,
— Mă 'ntreb așa c'o teamă 'nfrigurată: —
N'ar fi azi oar' a doaua răstignire?!

Filologie.

„Sermo rusticus“.

Desvoltarea limbii, ca și a societății, se datorește luptei dintre principiul conserării și al progresului. După cum poporul luptă pentru schimbarea societății, iar stăpânirea pentru păstrarea ei, tot astfel graiul poporal tinde vecinic spre diferențiere, iar cel literar spre unificare. Această permanentă rivalitate este cu atât mai nefirească, cu cât și pătura cultă și limba ei sunt rezultatul firesc al prefacerii societății și graiului. Cu cât se depărtează limba literară de cea poporală, cu atât se desprețuesc mai mult, pentrucă să cunosc mai puțin.

Și azi îmi aduc aminte, de când eram școlar al Blajului, cum ne mai băteam joc de colegii noștri dupe Câmpie, adresându-le cunoscuta frază: »*Dgin Habgic până'n Pincic drumu-i ca pcelea*«. Cu toate acestea, nu există graiu românesc mai neaoș decât cel de pe Câmpie. Însuși cuvântul *Câmpie* pare a fi reproducerea numelui provinciei romane *Campānia*, păstrat și în francezul *Champagne*. Iar fraza de mai sus, de care vor mai fi râzând și astăzi mulți neștiutori, este nu numai contormă legilor fonetice, dar are în avantajul său și exemplul celorlalte limbi romanice.

În adevăr, forma literară și învechită: »Din Habic până'n Pintic drumu-i ca pielea« a trecut prin următoarele faze succesive:

a) »*Din Habdyic până'n Pintyic drumu-i ca ptyelea*«; b) »*Ghin Habghic până'n Pinchic drumu-i ca pchelea*« și c) »*Dgin Habgic până'n Pincic drumu-i ca pcelea*«. Aci avem a face cu un simplu și foarte răspândit fenomen de palatalizare. Astfel, vocala palatală *i* a transformat succesiv consonantele dentale *d*, *t* și labialele *b*, *p* în palatalele corespunzătoare: *dy*, *ghy*, *gi*, *ty*, *chy*, *ci* și (*b*) *dy*, (*b*) *ghy*, (*b*) *gi*, (*p*) *ty*, (*p*) *chy*, (*p*) *ci*. Oricât de curioase ni-s'ar părea aceste prefaceri fonetice, le găsim întocmai și în dialectele limbii ita-

liene. Așa, pentru formele: *dyin*, *ghin*, *gin*, *Pintyic*, *Pinchic*, *Pincic*, avem în friul plur. *grandy*, *dinky*, *tuky* (din *grandi*, *denti*, *tutti*), rhet. *grentș*, *tentș*, *quentș* din *grendy*, *tenty*, *quenty* (= *grandi*, *tanti*, *quanti*); *miedgia* (= *miedya* + *miegia*) și *mieja* (ef. rom. *mij-loc*); *gi* (*dies*), *giavel* (*diabolus*), *ragiș* (*radice*), ital. *oggi* (*hodie*), rhet. *gir* (*dicere*) pres. *gig*, *gis*, *gi*, *șein*, *șeit*, *gin*. Acesta explică și pe arhaicul nostru *gice*, foarte frecuent în vechile texte dacoromâne pr.: »*gice*- vra neștiure de voi« (Cod. Vor. 120); »de nu *give* se ne izbăvească« (Cod. Măh.); »*gicerea* ce ai ășisă« (Ps. Schei 16), »*gicerea* limbilor« (ibid. 91), »în deșertu *gicea*«, »*gicea* depreură« (ib. 129) etc. Ba în rheticul pl. *șein*, *șeit*, evident pro: *gisein*, *gișeit*, găsim și explicarea prescurtărilor noastre (*z*)*ice*, (*zi*)*ce-că*, *cică*, a *cicăli* (precum și formele muntene cu accentul deplasat: *zicém*, *zicéti*).

Dacă pentru prefacerea dentalelor condițiile fonetice nu sunt decât analoage, în cele doue limbi surori, transformarea labialelor se face în condițiuni absolut identice. Astfel pentru *Habghic-Habgic* și *pchele-pcele* avem în sicil. *ghianco* și *giancu* (ital. *bianco*), chinu și cinu (ital. *pieno*); *chiunimu* și *ciummu* (it. *piombo*), *chiaga* și *ciaga* (it. *piaga*), *chiano* și *ciān* (ital. *piano*), *siccia* pro *sipcia* (ital. *seppia*), *chiuppu* span. *chopo* (cetit *ciopo*) lat. *plopus*, v-ital. *aggio* pro *abgio* (*habeo*), *deggio* pro *dobgio* (*debeo*) franc. *changet* (it. *cambiare*) vfr. *approchier* (*appropriare*), sicil. *ciuri* (ital. *fiore* = *fiuri*, *chiuri*, *ciuri* ca rom. *fie*, *hie*, *cie*). Iată acum și câteva combinații syllectice la fel cu *pcele* și *Habgic*: rhet. *rabgia*, sic. *raggia* fr. *rage* (lat. *rabies*), rhet. *sapcia*, prov. *sapșa* fr. *sache* (lat. *sapiat*), rhet. *chiabgia*, Ital. de sus *geba*, Friburg *dzebe* (lat. *cavea* cf. ung. *zseb*) rhet. *plievgia* și *plofgia*, ital. *pioggia* din *piovgia* (lat. *plovvia*) sicil. *ruggia*, pro

rubgia, prov roge, Ital. centr. rujia, la care putem adăoga rom. rugă = rujă (lat. rubea cf. rug = rubus).

Dar și mai convingătoare sunt următoarele forme rheroromane: pçii (it. più), pçiof (pluere, plov-plof-piof-chiof-pçiof) pçiomb (it. piombo) din pïomb + çiomb ca Habic + Hagic; apoi bgïond = bïond + gïond etc. etc.

În toate aceste exemple italiene avem a face cu un *i* secundar, rezultat din *l*,

care a căzut din primele secole, ca și *i* din piele, desvoltat mai târziu din *ë* lat. scurt și accentuat, iar cuvântul Habic, fiind străin, e și mai nou.

Credem, că după paralela de mai sus, fraza »*dgin Habgic până'n Pincic drumu-i ca pcelea*« nu numai nu prezintă nimic ridicol, dar ea ne leagă mai mult de limbile romanice surori, decât forma agreată de limba literară, dar înmormântată de mult de graiul român dupe *Câmpcie*. T. Raica.

GLOSSE.

Banul e stricacios.

Când Tolstoi a fost îmbiat cu premiul „Nobel“ — a refuzat acest dar cu simplele cuvinte: „Nu-l primesc, deoarece sunt convins, că banul strică!“

Mulți au primit această espicare cu un zimbet ușor, satiric aproape. Cum adecă, se găsește un om, care să refuze în ziua de azi banul? Poate să fie acela un om cuminte, care spune, că banul strică? Cum să strice? Cu el se pot zidi atâtea instituții de binefacere, atâția săraci pot fi ajutați, atâtor flămânzi s'ar dà de mâncare, atâtor bolnavi li-s'ar dà leacuri. Și totuși Tolstoi, protectorul săracilor, apostolul curat al vremilor de-acum, talmăcitorul cuminte al bibliei, cel mai sincer ucenic alui Hristos refuză mijlocul, prin care și-ar fi putut împlini o parte din credințele sale.

Așa cugetă toată lumea de azi. Toți învinuesc pe fostul patriarh dela Jasnaia-Poliana. Și nimenea, nici chiar învățăceii lui n'au înțeles adevărul adânc, care se cuprinde în aceste cuvinte. Nimenea nu și-a dat seamă, să le tâlcuiească înțelesul, căci dacă ar fi făcut-o, ar fi descoperit în adâncul acestei frânturi de suflet cel mai crud adevăr al vremilor de acum. Ca un torent de foc se desprinde acest adevăr, și neîmpedecat pătrunde în toate sufletele, dar patima, patima oarbă introdusă în inimi prin înstăpânirea volnică a banului — împedecă pe om să simtă tăria acestui foc. Banul e duchul rău al societății de azi. Ca o pedecă blăstămată stă în calea tuturor fapturilor omenești. Prin el cel mai prost e mai tare și mai stricat, fără el cel mai cuminte e mai slab și mai dejosit. Și căutați numai în sufletul omului de azi, veți găsi că

acest respect și dispreț i-s'a prefăcut într'ur fel de parte întregitoare a ființei sale, fără de care nu-ți mai poți închipuî omul de azi. Cel mai idealist, cel mai vajnic anteluptător al ideilor de premenire socială cade sfărâmat înaintea strălucirii ucigătoare a aurului. Cel mai credincios, cel mai vârtos și mai candid suflet își perde tăria în fața puterii de neînvinc a argintului. Credința dispore în fața lui, morala piere la umbra lui, dragostea dintre oameni se schimbă în ură, respectul în dispreț, simpatia în porniri feroce. Paș de paș banul ruinează toate așezămintele sfinte ale religiei și tot ce cândva s'a numit virtute se preschimbă în păcat. Un păcat dulce, atotputernic, care s'a înstăpânit în mod desăvârșit peste om. Toată puterea, ce-a avut-o omul ca ființă rațională, i-a dat-o banului și toată forța colectivă a omenimii s'a concentrat în ban, creând din el o putere formidabilă, separată și totuși foarte strâns legată de om. Banul a devenit — fără contrazicere — idealul, la care se închină omul mai mult ca lui Dumnezeu.

Iată înțelesul adânc al refuzului lui Tolstoi, care nici nu putea să procedeze altfel. Învățătura lui întregă ar fi fost stânjinită prin primirea premiului lui Nobel. El, care a acceptat ca bază puternică a societății evangelia lui Hristos, prietinel săracilor nu se putea închină banului, ci consecuent cum a fost întreaga sa vieață, n'a putut zice altcum decât: „Nu primesc premiul, findcă sunt convins, că banul strică“.

Răsplată.

Pentru plată, răsplată! Iată un pseudo-adevăr, care se colportează din gură, în gură în om din om ca ceva foarte natural, ca un lucru din

cele mai firești. Îți dau ai, să-mi dai. Și acest adevăr, fals se predică în toate părțile, în biserică ca și în școală, în teatru ca și în adunări publice, între state ca și între indivizi nimenea nu-și dă seamă, că acest adevăr e incompatibil cu ideea vecinic dăinuitoare a nemărginitului adevăr, pe care se întemeiază întreaga morală creștină. Nimenea nu vrea, să înțeleagă, că acest „adevăr“ eschide virtutea sacrificiului, rostul sfânt al abnegațiunii curate, fără de care niciodată nu pot eși biruitoare ideile mari chemate să poarte societatea omenească spre proapșire.

Un caz nostim va lumina întreg acest pseudo-adevăr. E luat din vârtejul lumii de toate zilele. Se întâmplă mereu și totuși când e fixat pe hârtie pare de tot ciudat.

Nu de mult Curtea cu jurați din B. a achitat pe-o tinăra fată, care într'un moment de revoltă ucisese pe tinărul M. Acesta îi promisese fetei, care-l iubise cu pasiune, că o va lua de soție. Mai târziu însă după absolvarea studiilor a abzis de promisiunea făcută și fata, care s'a văzut în chipul acesta abandonată, a crezut că săvârșește cea mai virtuoașă faptă, dacă ucide pe omul, căruia îi plătise promisiunea cu cel mai pasionat amor. Și curtea cu jurați a acceptat felul de credință al fetei și a achitat-o.

Iată o ciudată răsplată pentru plată. Răz-bunarea cea mai josnică e încadrată cu haina strălucitoare a acestui pseudo-adevăr, acceptat ca bază morală de opinia publică. Nimenea din această opinie nu și-a adus aminte de atotputernicul adevăr, cuprins în straniile cuvinte: „Nu ucide!“ Și nimenea n'a înțeles, că celce ucide, că cel ce-și pătează mânilor cu sânge, nu merită să fie considerat de om virtuos. Nimenea nu s'a găsit, care să observe, că conștiința omului se alterează prin astfel de fapte și că se fac în chipul acesta abateri dela cel mai pur adevăr, care formează temelia întregii religii. Toți corespondenții de ziare au recunoscut legitimitatea sentinței, date de curtea cu jurați și nici unul nu și-a adus aminte, că iubirea lui Hristos nu poate confirma niciodată o astfel de sentință. Pentru că cel ce omoară — din orice motive — se depărtează din lumea religiei pure și se perde în întunecul dușman al acestei religii.

O femeie, care ucide fiindcă n'a fost luată de soție dă dovadă de o stranie înțelegere a ordinii morale. Și o astfel de faptă nu poate fi iertată. Căci aceea femeie fără să vrea începe să recunoască că a ucide e o virtute.

Și egoismul ei feroce e în stare în cele din urmă să provoace multe fapte ciudate, cari în urmă pot fi recunoscute ca deplin legitime, fără ca să se mai găsească cineva care se înțeleagă că astfel de fapte duc direct la uciderea conștiinței din om, la căderea din culmea demnității sale în pulberea din drum. Căci o ființă, care nu înțelege rostul sfânt al abnegațiunii și adevărul etern al sacrificiului, care nu înțelege farmecul iubirei desăvârșite nu poate fi un element asociabil, ci mai curând un vrășmaș al societății.

Nu-mi dau fata după muncitor.

Așa grăia o dulce maică cu fruntea îngustă, cu ochii ascunși sub sprâncene cu nasul prepezit și cu barba adusă spre gură cătră un băiat, care clipiă nevinovat din gene și care aprobă tot ce zicea măicuța cu graiul dulceag.

Ce va fi gândit maica, când spunea acest adevăr? Simplu de tot. Sub muncitor ea înțelegea pe omul acela, care cu sudoarea feții sale își agonisește pânea cea de toate zilele. Cu ochii ei mici vedeă pe zidarul, care cu mânilor zgrunțoase zidește case, vedeă pe săpătorul de piatră, care în arșița soarelui taie piatră, întrezărea pe măsurul, care cioplește, asudând lemnul, din care are să facă mese și nu perdeă din ochi nici pe tipograful, care așează literă lângă literă pentru a scoate ziarul merit să colporteze „minciuni“. Vedeă dară dulcea maică pe muncitorul evangheliei, care cu truda mânilor sale și în mod cinstit își câștigă codrul de pâne neagră. Dar maica uitase această parte din evanghelie, ea eră perdută în vârtejul lumii, da, în chaosul lumii de azi, care știe să trăiească comod, disprețuind munca productivă și exploatând cu ajutorul speculei pe toți cei simpli, pe toți muncitorii „proști“ — cum și-i închipuiește bătrâna mamă.

Da, în ochii mamei celeia muncitorul de azi nu mai are puțința să-i fie fata așa cum visează ea. Fata ei în casa muncitorului va duce o vieață trudnică, va trebui să muncească alătura de bărbatul ei vieața sa întreagă. Nici un crâmpel de fericire nu va gustă, nici o veselie nu va aveă, la nici un bal nu va fi dusă ci poate numai în vâl de lacrimi vor fi îmbrăcați ochisorii ei. O! și fața ei curată, albă ca zăpada, ferită de toate vânturile se va ofili, se va zbârci curând și întreagă tinereța ei va fi îngropată înainte de vreme, va îmbătrâni înainte de ce și-ar fi înțeles rostul aceleia. Nu, bătrâna mamă nu-i dorește ficei sale o vieață atât de neagră.

Ochii ei fug pe alte fețe. Gândurile ei se opresc la domnișorul acela, care poartă ținându și învârte bastonașul. O, acela e alesul, acela îi va feri fata, lângă el iubita sa copilă își va păstra candoarea feții sale, căci n'o va istovi munca, n'o va tortura lucrul zdrobitor de frumusețe și de sănătate. Fata ei nu va fi nici țărăncă, silită să fie arsă de soare pe câmp, nu va fi nici soția cutărui dulgher și nici roabă muncitorului cela da fabrică, ci va fi o gingașă cocoană cu fața albă, cu mâinile fine și cu ochii încercuiți de sprâncene moi. Destul a suferit ea, destul s'a lăsat istovită de muncă, las, ca cel puțin odorul ei de fată să fie mai fericită. Căci în concepția măicuții munca nu poate

încăpea alătura de fericire, aceste două se eschid reciproc.

O Sancta simplicitas! Îmi pareă această măicuță asemenea acelei bătrâne naive, care în poala sa aduceă găteje la rugul lui Hus. Indrăgită de „strălucirea“ domnească, pe care n'a văzut-o și pe care n'a trăit-o niciodată, ea credeă, că numai acolo e fericire. Și nu bănuia sărmana, că în această „strălucire“ se ascunde nefericirea cea mai crudă, durerile cele mai multe, decepțiile cele mai amare și patimile cele mai sângeroase. Prin gândurile sale se osândeă singură pe sine, iar prin *fapta* sa aveă poate să se jertfească sărmana mamă.

V. Nițescu.

Glume țărănești.

Un cusur.

Într'un sat dela noi, trăia un casap vestit.

De pe mâna lui ieșia lucru curat, că nu i-ai fi găsit nici un... cusur, — de se minunau românii decolo și se cruceau.

Gloria aceasta câștigată numai cu dibăcia lui, îl făcuse increzător și fudul, iar când trecea mândru, prin mijlocul satului, cu brâul plin de cuțite în teacă și masaturi lucitoare, lumea se da înlături cu respect, ca-n fața cine știe cărui... chirurg cu renume...

S'a întâmplat însă, că din satul acela, să se găsească un flăcău, care făcându-și uciniția pe la măcelarii de pe la orașe, ajunsese să căsăpească, și mai frumos decât, primul măiestru, din satul lui, — de se mirau acum și de dânsul, cu toții deacolo, de meșteșugul rar al flăcăului.

Cu tot rostul și reușita noului cirac măcelar, lumea tot n-a convenit să primească ca bună lucrarea flăcăului, până n'o veni s'o judece de bună, *meșterul cel mare* al satului, care eră cunoscut de toți, ca fără păreche, în dibăcia căsăpitolui.

Când a venit măestrul, și-a văzut porcul pârlit întins pe paie, curățit și frecat, de rămăsese alb ca un caș proaspăt, a tresărit ca de fiorul unei rivalități periculoase.

Dar nu și-a pierdut cumpătul și nici nu și-a dat pe față surprinderea lui, ci în-

tuncând din sprâncene a prins a se învârți iscoditor împrejurul rămătorului grijit. Din incrunțarea dela început, s'a posomorât la urmă și mai rău, numai după câteva rotocoale date, începând a strâmba din nas nemulțumit.

Lumea adunață îl urmăria cu neastâmpăr, căci dela cuvântul lui, atârna cariera unui *tânar începător*, care rămăsese pierdut la o parte, clătînându-se între biruință și prăbușire...

Lumea nerăbdătoare, nu se poate înfrâna cu stăpânire și unul rupe tăcerea și intrerupe iscoada măestrului:

— Ei, ce zici meștere?

Și altul mai îndrăsneț:

— Îți place marfa măestre?

Casapul cel vestit strânge din buze și ridică din umere:

— Îmi place și nu-mi place.

— Dar ce-i lipsește?

Intervine flăcăul setos de-o îndreptare: Atunci măiestru cel mare, se pleacă, cu sprâncenele încrunțate și serios, ca dinaintea unei mari isprăvi, și apucând porcul de coadă, îl cârnește de... dinapoi, mai la o parte...

— Vedeți? — *aveă un cusur...* Zice dânsul, ridicând capul luminat, și cu triumf, în spre oameni:

— Trebuie numai dat de coadă mai înlături...

Pentru o lulea de tutun.

Țiganul rabdă de toate, numai de tutun, nu...

Unul, rămăsese odată fără tutun, și gata — gata să turbeze.

Rătăceă pe uliți *haihiii*, mirosind în aer ca după o pradă, pe cineva, pe care să-l... atace...

Când s'ajungă la o răspântie, iată, că întâlnește un rumân, care venia fericit, cu țigara în gură.

Țiganul decât să facă zimbre, și când să se încrucișeze din mers, el se oprește trăsniț, ca la vederea unui vechiu cunoscut și nici una — nici două, tabără pe dânsul cu familiaritate, de mai să-l ieie de pe după gât:

— Ce mai faci, cumetre Ioane?

Românul, rămâne nedumerit, și-i zice în silă:

— De unde a mai ieșit și cumetria aceasta, faraoane — și de unde mi-ai mai scos, că mă chiamă așa? mie îmi zice... Gavril...

Țiganul repede îi taie vorba și se bate peste frunte, ca într'o aducere aminte, zicând cu apropiere:

— Că bine zici, cumetre... Gavrilă... îți uitasem numele, uitate-ar cele rele, — că nu te-am văzut, bre Gavriile, de nu mai țin minte, și ochii, cari nu se văd, se uită...

— Nu-mi zice Gavriile, că Gavril îl chiamă pe tata. Adineaori voiam să zic, că mă chiamă Irimia, numele meu, iar Gavril Dinca, cum îl chiamă pe tată

Așa semnez eu complect, în comerțul meu: *Irimia Gavril Dincă*...

Țiganul ca s'o direagă, sare cu vorba de colo.

— Apoi nu știu eu cum semnă și boierul, repauzatul Dumnezeu să-l ierte, tatăl d-tale? Par'că-i văd turaua cu pecetea: *Gavril Dincă*...

Românul se uită întâi lung la țigan și sbucnind la urmă:

— De unde-ai scos, că-i răposat tata, baragladină afurisită, că eu am vorbit cu babacul și acum, la plecarea de acasă...

Țiganul o sfeclise cu totul, dar nu-și pierde curajul, ci caută să dreagă, ce stricase:

— Nu m-am gândit la babacu, fe-rească sfântul, că cine să știe mai bine decât mine, că trăește, bun, sdravăn, dar

voiam să zic, că răposatul bunicul d-tale, care-mi eră prietin, dar m-a luat gura pe dinainte...

— Cu bunicul, mai merge răposatul, dar să-mi îngropi tu hornarule pe tata, bun, sdravăn...

— Așa-i când greșește... românul.

Cela îl privește chiondorăș și-i taie vorba cu batjocură:

— Vroiai să zici... *țiganul*...

— Țiganul schimbă fețe:

— Alege cum ști, că nu-i loc de supărare.

Da românul hotărât:

— Măi barosane, tu nici nu mai — mai văzut, până acum... te legi numai așa de român, ca boala de omul sănătos...

Țiganul duce mâna la falcă, în semn de protestare:

— Auleo! românico, — cum să crezi una ca asta!...

Și apoi strângând din ochi și ducând degetul la frunte, ca într'o aducere aminte, zice trăgănat:

— Nu... ești... dumniata... decolo, ști... cum să-i zic?

Și apoi schimbând repede vorba, întreabă prietinos:

— Tot mai trăește prietinelu acela, ști... că-ți eră ca și frate...

L-ai fost îngropat par'că... sau, nu-mi aduc bine aminte...

Românul, care se grăbiă de ducă, se răstește la țigan, văzându-l, că bate câmpi:

— Ești nebun, măi faraoane? Cum să mai trăească, dacă zici c'a murit?

Țiganul își duce un deget cârlig la gură, chipurile rușinat, și se întinde cu vorba la urechia românului:

Vorbă să fie, românico, — ști ce? — dă-mi o lulea de tutun. Și țiganul incurcat și tâmpit, râde ca prostul și întinde luleaua, îndemnând caraghios din cap.

Românul ajunge atunci în culmea veseliei și răsând din toată inima, umple luleauna țiganului cu tutun, făcând la urmă cu mâna deschisă, un gest de tiflă repetat:

— Ptiu! bată-vă vina, că *ticaloși* mai sunteți!...

Pe când românul se îndepărtă potolindu-și râsul, țiganul, trăgea din urmă cu gust mare din lulea, sugându-și buzele cu poftă rară și visare dusă, repetând printre dinți, într'una:

— Să trăești boerule, să trăești... că mi-ai dat vieață...

Sug din lulea ca din țâța mării...
Iar românul mai de departe, întorcându-se un moment, cu fața înapoi:

— *Ce atâta vorbă, pentru o lulea de tutun!*...

Dela întâmplarea aceasta nostimă, a rămas și zicătoarea din limba noastră

»Ce mai atâta vorbă, pentru o lulea de tutun«... când vrei s'o curmi cu unul, pe care-l vezi, că bate câmpii...

Ioan Adam.

Cronică literară.

H. Stahl: Bucureștii ce se duc, Valenii de Munte, 1910.

Pe o extindere de 215 pagini d. Henri Stahl, ne plimbă prin București, ca un foarte prețios Cicerone, lămurindu-ne la tot pasul și deschizându-ne ochii, să observăm cele mai mici amănunte, pe lângă cari ai trecut de atâteaori, fără să le bagi de seamă.

Un așteptat scriitor german, spune undeva cu o nuanță de umor, că profită întotdeauna de rudele lui dela țară, când îl cercetază în Viena. Ochii provincialilor sunt așa de ageri — spune el — remarcă cele mai mici schimbări, în vreme-ce eu treceam cu ochii închiși chiar pe lângă cele mai mari inovații. Le vezi zilnic, sub rețeaua schelelor, cum se înalță, ca acei arbori uriași, cari nu te mai surprind pe urmă, când ai trecut de atâteaori pe lângă ei — și îi cunoșteai pe vremea, când erau mlădițe plăpânde...

H. Stahl e o excepție, în acest punct; el vede toate prefacerile, prin care trece capitala, și ochii lui se opresc cu duioșie la acele colțisoare tănuite, cari se prăbușesc unul după altul, făcând loc primenirii, ce trebuie să urmeze cu necesitate imperativă.

Capitala se desvoaltă cu pași repezi, și în calea acestei legi de firească evoluție, trebuie să-și înșchimbe fața, să lărgească ulițele strimte, să darne căsuțele scunde, cari nu mai au drept la vieață, alături cu

palatele, ce se ridică tot mai sfidătoare, în conștiința lor de superioritate!

Se prăbușesc și se părăjinesc una după alta acele locașuri scunde, cari azi nu mai pot fi o podoabă pentru o capitală, ce se respectă. Dar, în prăbușirea lor, ele duc cu sine în uitare multe amintiri istorice din trecutul nu chiar îndepărtat, asemenea acelor bătrâni venerabili, cari duc cu ei în groapă, o părticică din trecutul nostru...

Sunt pagini de o adâncă duioșie, în cari d. Stahl — originar neamț — parentează cu mult sentiment *Bucureștii ce se duc*, ducând cu ei și o parte din trecutul istoric.

A trebuit să vină un străin să scrie aceste pagini de o rară frumusețe, în vreme-ce alții se vor fi gândind probabil numai la: *Bucureștii ce vin!*...

De sigur, nu încearcă nimeni să împiedice cursul vremii, ar fi o muncă zădarnică aceasta, când cronicarul spune cu atâta dreptate: »Nu sunt vremile sub cârma omului, ci bietul om sub vremi!«

Ci totuș nu e bine să trecem așa ușor peste aceea, ce constituie o parte a trecutului nostru — deci a vieții noastre etnice — fără a remarcă însămnătatea lui, și fără a ne da seamă de pietatea, ce o datorim față de cei morți, cari vor fi avut și ei un rost de a trăi pe lumea asta.

Di Stahl aduce un real serviciu literaturii și istoriei noastre, când în cursul fugar al vremii, oprește câteva clipe aparținătoare trecutului nostru apropiat.

Volumul câștigă mult în valoare prin număratoarele ilustrațiuni originale — nouăzeci și șapte — cari fixează momentele prinse de autor într'o formă literară neeseștionabilă.

Sunt pagini, unde umorul cel mai fin se amestecă cu ironia amară, și cu scăpărilor spirit de observație.

Te plimbi zimbitor pe stradele Bucureștilor, cetind acest volum — și te oprești adese, pentru reflecții mai adânci.

E atâta acțiune în aceste pagini, încât *vezi* deslușit șoseaua, Cismigiu, Calea Victoriei, mahalalele... Cu toată viața, ce palpită în ele.

Reproducem la întâmplare, două-trei pagini, alegerea fiind de-altfel dificilă, căci capitolele sunt la același nivel.

Spre ziua în București.

— Fragment din „călătoria în lună a unui român”, —

Duminecă, depeșile sosiseră de vreme și puține, așa că nici oarele patru dimineața nu sunaseră, când ziarul era gata. Vesel ascultam uruitul asurzitor al rotativelor uriașe ce tipăreau, jucându-se parcă, în mii de foi ziarul la care atâția munciserăm o zi întreagă. Mă simțiam obosit și mă gândeam cu groază la drumul lung de străbătut până să ajung acasă. Aierul rece al nopții mă învioră.

Ninsese în ajun, iar acum era o vreme splendidă și relativ caldă; zăpada moale se lipea strat cu strat de călcăie, făcându-mi-le tot mai înalte, așa că eram silit să bat din picior la fiecă moment spre a nu umbla ca o cucoană cu pantofii Louis XV, la bal. Luna, în ultimul pătrar, foarte sus pe cer, strâmbă și mâncată, lumina straniu orașul adormit, proiectând pe covorul alb umbre scurte, foarte netede, ca ziua în toiul verii. Cerul era negru catifelat, stelele somnoroase clipeau răpede, ca să nu adoarmă, Martie singur se căzni să ție deschis un ochiu mare și roșu; când și când, o stea căzătoare sgâria negrul cerului de Decembrie cu o dungă de foc.

Pe străzi nimeni; casele păreau niște mari siluete negre. De pe unele, un fum alb se înalță ca dintr'o cădelniță spre astrul nomad. Sus pe un acoperiș o pisică, cu coada sbârlită, jălește ca pruncul nou născut. Dela Poșta mare, pe unde tocmai treceam, cădea pe zăpada străzii lumina albastră a unui glob electric, par'că ar fi prins cineva acolo luna, silind-o să lumineze aparatele Hughes. Peste drum, la Carul cu Bere, scauncle puse piramide pe mese, înlesniau măturatul, iar pe zăpada nou căzută urme în zigzag arătau exact drumul apucat de ultimii mușterii a berăriei. În fața mea cupola Casei de Depuneri strălucita fosforoscent supt lumina lunii, iar drept de-asupra gingașei clădiri, frumoasa constelație iernatică a Orionului, cu strălucitoarea Sirius, plutia în văzduhul curat. Calea Victoriei era pustie cu becurile Auer stânse pe o parte a ei; liniștea somnului împre-

sură totul. Departe, în spre Bulevard, se vedeă lumină la etagiul unei clădiri, vre-un club; iar dintr'acolo venind spre mine ca doi ochi de lup, înaintau mărindu-se felinarele unei trăsurii, ce fără șgomot, pe asfaltul acoperit cu zăpadă, ducea acasă vre-un decavat. În fața bisericii Zlătari, un birjar moțâia pe capra unei trăsurii hodorogite, cu doi cai slabi; picând de somn, bieteile Rosinante se lăsau încetșor pe vine, trăsărind apoi brusc, sculând și pe birjar. Un răpede inventar mental al buzunarelor mă făcu să resist desprețuitor la insinuanta poftire: „gata conaș!” a birjarului și să cobor mai repede, pe Mihai-Vodă, spre gărlă.

Masiva clădire pătrată a Otelului de Franța e luminată la catul întâiu, de-asupra firmei „Café Restaurant”: vre-o „Academie de biliard”, ocultă; la o fereastră, un chelnăr își numără bacșipurile. Pe stradela Ilfov, alte lumini: un „Cafeu Concert”, de unde iese pripită, ferindu-se de trecători, o nenorocită creatură în rochie albă, îmbrobodită într'un șal ordinar; mântuindu-și trista meserie, s'afundă în cine știe ce colț de mahala.

Cățiva lăutari trec cu vioarele supt palton, căscând șgomotos sau scuișând cu convingere; neagra figură, a muscalagiului, cu un muc de țigară în gură, se luminează de un foc satanic când trage în piept tutun. Imensul maidan Duca, ziua, loc de întâlnire gălăgioasă a slujnicilor soldaților și oltenilor, e pustiu acuma, iar bărcile, călușeii, baracele de pe acest bălcu permanent ieau, sub lumina lunii ciudate forme. Stâlpii de telegraf singuri, în marea tăcere a nopții, cântă plângător: mintea-mi obosită îl compară cu un gât imens de uriaș mustăcios ce ar cântă rânjind din drâmbă.

Pe cheiul abia luminat de răzlețe lămpi de petrol afumate, trec scârțind carele încărcate mergând cu greu spre hale.

Răzimat de un felinar, un vardist soarbe ceaiul ferbinte cu care-l cinstește bragagiul bulgar, amic al uniformei românești. Trecui repede cheiul Dâmboviței „dulci”: apa-i așa de neagră, curgând atât de jos, cu murmur slab, chemător, prea îmi amintește înecatul ce l-am văzut odată la morgă. La farmacia din colț, înghemuită într'un șal, vre-o mamă ce-și are pruncul bolnav, așteaptă să i-se deschidă, neîndrăznind să sune a două oară. Cotiiu în spre lunga stradă a Izvorului. În dreptul mai fiecării curți mă'ntimpină gălgăitul vesel, și cam batjocoritor pentru ordonanțele Primăriei, al fântânilor lăsate să curgă zi și noapte de frica înghețului. Și, mai mergând aud șgomotul unui

fierăstrău mușcând cadentat lemnul tare: la un deposit de lemne, un bătrân și-a început munca grea și monotonă, ajutat de baba lui: șezând pe o buturugă, trăgea și ea fierăstrăul lung cu o mână, suflând în cealaltă, s'o încălzească. Trec de Strada Sf. Apostoli, privind la vechiul palat al lui Mihai-Vodă Viteazul azi palatul Arhivelor, cum se ridică pe coasta dealului alb, ca o vedenie din trecut, de-asupra pretențioaselor case de cărciumari îmbogățiți. Un vardist ce moțâia pe-o bancă, sculat de scârțitul zăpezii supt pașii mei, se scoală aiurit, și, cu demnitate, fluieră apoi a lene și lung, de-ai zice că-și dă sufletul. Intr'o curte, un cocoș își scutură eipleptic aripile, cântând răgușit, pe dată altul, politicoș, îi răspunde, pe diapason mai înalt, și apoi altul, și iar altul, în tot mai depărtate mahalale; o găscă, printr'un gârâit strident, protestă că i-se turbură somnul, și iar liniștea nopții apasă asupra orașului. Ca să mai uit de drumul lung, privesc cum umbramică, trecând supt un bec de gaz, crește mereu și iute ca un uriaș din basme, pe măsură ce las în urmă felinarul, pierzându-se imensă diluată, estompată, în lumina felinarului vecin pentru a reîncepe neagră, mică, din nou să se lungiască. Din spre gară un fluierat de tren rupe văzduhul, șâșăitul sacadat al aburului și tropotul roților pe șine neputându-l face să tacă, iar corul cânilor lătrând enervant prin mahalale, devine mai puternic. Lângă turnătorie, sunetul argințiu al unui deșteptător scoală o familie de muncitori.

Ocolesc, umblând mai repede, grele căruțe de fier, ce s'afundă în întunerecul străzii Rinocer, gândind, că și guturaiul e uneori folositor. Sirenele fabricilor din Dealul Spirei urlă după lucrători, turburând somnul mahalalei; venind de prin Puț' de Piatră, căruțe de franzelar trec grăbite, împrăștiind miros de pâine caldă ce-ți dă foame turbată.

Lumină mare la barbierul Zaharia: să aibă mușterii așa de dimineată? Sau poate a adormit iar cu lampa aprinsă, fără a lăsa perdelele: ei, atunci e de răs! M'apropiiu doritor de vre-o farsă: un fior îmi zguduie trupul: îi murise un copil. Cu luminări mari la căpătâiu întins pe catafalcul alb, stă singur micul cadavru cu pleoapele strâns lipite în orbitele adâncite, cu nasul subțiat, de ceară.

Fugiiu îngrozit, ca supt musturarea unei crime, și mi-eră frig pe fruntea-mi înădușită. Ce rău e să străbați zilnic o stradă lungă și să vezi cu ce nepăsare, moartea, stăpână tuturor, presară jalea pe placul ei! Egoist,

te rogi atuncea: scutește, Doamne, casa *mea!*

Mergeam acum bănuitor, privind în urmă-mi la fiece pas, și-mi fû frică de lătratul unui biet cățeluș, frică de hârșiitul fierului cuvăind, șinele tramvaiului din deal la Oppler, frică de măturătorii Primăriei, mergând în grupuri, cu mânilor băgate în mâneci ca într'un manșon, ridiculi cu pelerina lor scurtă, cu glugă de domnișoară. Umbrele luau aspecte fantastice: mi-se părea că tot stă ghemuit cineva după fiece poartă gata să sară asupra-mi. Mă hotării să merg în mijlocul drumului, urmând dunga neagră lăsară pe zăpadă de șina curățită, ferindu-mă de trecătorii tot mai numeroși: lucrători mergând spre fabrici, distribuitori de ziare plecând să-și umple geanta, soldați alergând pripit în spre căsărmile din deal, unde gornistul sună deșteptarea.

Aceste le aveam de spus asupra volumului dlui H. Stahl, care e unul dintre cele mai interesante produse a publicațiilor noastre literare mai recente.

Al. Ciura.

Informațiuni.

Coșbuc la Blaj.

Când un băiat îmi aduse știrea, abia putându-și stăpâni emoția, că Coșbuc e în Blaj, eu am continuat să-mi fumez în tihnă țigara și rânduind cu poștă, i-am urat din toată inima un »bine ai sosit«.

Nu mi-ți mai prinde prietini buni, — mi-am zis cu convingere — căci nu suntem pe vremea răscoalelor țărănești, când eră să mobilizați pompierii din Blaj ca să-mi rescumpere libertatea. Atunci a-ți găsit câțiva naivi, cari să creadă, că aieva mă sbat »pe umelele paie« in ocele dela Văcărești, așteptând zorirea libertății, grație intervenției energice a pompierilor noștri — cari nu mai sunt.

Și totuși nu am putut stă acasă!

Îmi veni în minte, cum Coșbuc are adeseori obiceiul să se urce în tren fără să știe înainte unde o să ajungă, lăsând ca dispoziția momentului să hotărească, când se va da jos și cât o să rămână.

M'am cugetat, poate în vre-un drum, ce aveă să-l facă, i-a dat Dumnezeu un gând bun, care l-a îndemnat să se abată și pe la Blaj, unde înainte cu vre-o 20 ani a petrecut câteva luni în societatea unor prietini ai sei. Ori poate, a fost curios să știe, dacă mai stă felinarul acela strâmb, care singur răspândia lumină pe ușițele noroioase ale Blajului pe acele vremi, și de care Coșbuc își făcê atâta haz în convorbirile noastre la București, când eu cu mult zel și ambiție, stăpânit de »inexpugnabilul« amor local, lăudam până într'al șaptelea ceriu tot ce nu este de lăudat în Blaj. Și lăsându-mă astfel în prada amintirilor, mă pomenesesc și eu alături de băieții curioși, cari se îndesuiau privind prin crepăturile ușii în sala hotelului, unde eră Coșbuc.

M'a cuprins un fel de măhmiră când am luat convingerea, că aievea Coșbuc este în Blaj! Altfel mi-am închipuit eu să-l văd pe Coșbuc între noi! Într'o sală pompoasă tixită de lume, unde uralele nu se mai sfârșesc, unde privirile lacome radiază de mulțumire, unde florile își au rostul lor, unde versurile lui se cântă, se recitează cu glas de inger, înlânțuind toate inimile într'o comuniune de sentimente și emoțiuni, cari se succedeaă, după cum poetul în versurile lui e blând ori eroic, e trist ori inviforat, e gingaș și dulce ori strălucitor sub cununa geniului său falnic!

Și în loc de a-l vedea așa, îl văd aci obosit de drum, în societatea abia a câtorva inși, plictisit aproape și poate regretând, că a făcut și acest popas.

Dar dragostea le învinge toate, și iată-l și pe Coșbuc mișcat puțin de alipirea noastră, — începe să glumească, să se familiarizeze cu noi, să întrebe de muzică și pe urmă să-și iea hotărârea să mai rămână o zi la Blaj.

Eră târziu, timpul scurt, nu s'a putut face, ce publicul din Blaj ar fi făcut din toată inima pentru a-și probă iubirea și admirația față de cel mai dulce și mai genial poet al nostru. Totuși la banchetul dat în onoarea poetului, au luat parte peste 70 persoane, lamura inteligenței și mulți fruntași de ai meseriașilor. Între discursurile, cari s'au rostit remarcăm clasicul discurs al dlui Iuliu Maniu, care într'un avânt superb, cu o largă concepție și într'o strălucită legătură de idei a arătat rolul genilor literari în evoluția culturală și politică a popoarelor. A fost un discurs vrednic de geniul marelui poet, căruia i-s'a închinat.

Și poetul a răspuns blând și dulce, și răspunde și astăzi dragostei noastre prin poezia, ce o publicăm la alt loc al foi, poezie, ce ne-a promis-o în discursul său drept mulțumită pentru simpatia, cu care a fost întimpinat.

Am regretat însă mult, că la reîntoarcerea sa nu s'a mai oprit la Blaj — deși îl așteptam, și astfel mulți, cari n'au avut fericirea să-l cunoască, rămân numai cu nădejdea, că doar îl vor vedea la vară, la serbările asociației. Dorim »Să nu dea Dumnezeu cel sfânt« să fie atunci cuvântul de salutare între noi: »și Gheorghe nu mai vine!«

A. C.

Șezătoarea scriitorilor români.

Idea de a se aranjă la Sibiu o șezătoare a scriitorilor români a fost cea mai fericită. Cinci Martie în istoria culturală a neamului nostru va fi un punct luminos pentru că la data aceasta s'a făcut un pas însemnat înainte spre unitatea culturală — Domnul Tăslăuanu și cu dânsul împreună toți, ceice au ostenit pentru aceasta sărbătoare literară sunt vrednici de toată lauda — Șezătoarea dela Sibiu a fost triumful limbei și artei române — Scriitorii de dincolo, poeți și prozatori însoțiți de dșoara Maria Filotti — act triț la teatru național din București, au venit la Sibiu, unde alături de scriitorii nostri ne-au oferit clipe de adevărată elevație sufletească plimbându-ne prin lumea literelor. — Sărbarea s'a dat în sala festivă a muzeului național. — După servițiul divin din imposanta catedrală, scriitorii și publicul s'au adunat în sala festivă a muzeului național. — La oarele 11 apar pe scenă în aplausele publicului conduși de dl O. Goga, domnii Em. Gârleanu, Cincinat Pavelescu, Anton Teodorian. Dșoara M. Filotti; dl D. Nanu, I. Agârbiceanu, Victor Eftimiu; A. Mândru; Maria Cunțanu și O. Tăslăuanu. — Să face liniște. Auditorul nu să satură în deajuns să privească pe simpaticii scriitori. Par'că fiecare eră curios să știe după nume, care e Gârleanu, care e V. Eftimiu. Sbuciumul acesta e întrerupt. Programul îl deschide dl O. Tăslăuanu, cu o potrivită vorbire de salut la adresa scriitorilor — din șirul cărora lipsește spre regretul tuturor M. Sadoveanu — împedecat din cuvioase pricină. Unul câte unul apar la tribună scriitorii iubiți și cu glas dulce citesc și recitează bucăți rupte din sufletul lor. Dl O. Goga, citește nuanțat poeziile: De demult, Prăpastia și Un om; Dl Em' l Gârleanu, în dulcele graiu moldovenesc a citit Trandafirul și Într'un coif de biserică. dl Cincinat Pavelescu recitează ca între prietini poeziile: O Prefață, Primăvara, Serenada și Vulturul. dl Caton Teodorian, citește schița Darul lui Tincl, Locul mult doritului M Sadoveanu îl ține cu multă demnitate dșoara M. Filotti. Cu glas dulce de copilă — stăpână pe tot ce spune, ne fascinează: citind Mama de Carmen Sylva, »Eu n'am știut să cânt« de Cornel Moldovan; și recitând cu multă artă »Ideal« de G. Coșbuc. — Recitarea poeziei »Ideal« a stârnit aplause nefârșite — la adresa artistei și a poetului Coșbuc. dl D. Nanu, citește balada Mihnea, în felul baladelor lui Bolintineanu; Cu șfală cuceritoare ne citește I. Agârbiceanu, schița Copilul; dl Cornel Moldovan: Baladă; Dinu Ramură, versurile Răvaș de munte, dl Victor Eftimiu și dșoara M. Filotti, recitează plăcut din poemul feeric Înșiră-te-mărgărite, dl A. Mândru a citit versurile: O scrisoare; dșoara M. Cunțan, poezia Povestea cântecului, iar de închiere dl Cincinat Pavelescu, a recitat câteva epigrame vesele. — Publicul i-ar fi ascultat la infinit, atâta farmec să desprindea din rostul scriitorilor. Frumșeța graiului românesc a cucerit chiar și inimile celor sceptici. Șezătoarea din 5 Martie pentru multă vreme va rămâne neuitată de toți cei cari au alergat la Sibiu. Publicul, care

a ascultat desfășorarea bogatului program s'a depărtat întărit în credință, că cea mai bună hrană sufletească sunt operele scriitorilor români, s'a depărtat cu dorul revederii în alte centre de cultură românească.

După șezătoare în cinstea scriitorilor s'a dat la restaurantul Brote un reușit banchet. Dispoziția și animația la culme. Au toastat dnii O. Goga. Cincinat Pavelescu, protopopol Droc, Dr. I. Fruma, G. Precup, profesor în Blaj, și Ermil Borcia.

Seara la oarele 8 scriitorii au asistat la petrecerea cu jocuri naționale din Gesellschaftshaus. Au rămas uimiți de frumuseța și varietatea costumelor naționale și de drăgălășia damelor, cari le purtau. Petrecerea a reușit splendid. Scriitorii s'au renapoiat Marți prin gara Căineni.

*

Concertul universitarilor din Cluj.

În 5 Martie tinerimea universitarilor români din Cluj, a aranjat un concert urmat de dans, pentru întemeierea unei biblioteci a tinerimii universitare, la care a dat indemnul, fapta marinimoasă a binefăcătorului donm V. de Stroesco, care spre scopul acesta a donat 10,000 coroane.

Concertul s'a început la orele 9 sara în spațioasa sală a »Redutei«, care n'a avut poate nici când atâta lume românească și aleasă. Au fost reprezentate aproape toate centrele românești din Ardeal și Ungaria, în frunte cu toți membrii comitetului național.

Deși concertul îl aranjase tinerimea universitară, parte activa n'a luat nici unul din ei, afară de acei 12 tineri, cari au executat jocurile naționale »Bătuta« și »Călușerul«.

Programul concertului destul de bogat, s'a început cu »Uvertura națională« de A. Bena, executată de muzica militară a reg. 62 de Infanterie. Este o lucrare bunicică plină de motive, cunoscute românești. Relevez însă că din cauza polifoniei prea mare a instrumentelor acompaniatoare și întregitoare, suferiau mult motivele, ne ieșind destul de limpede la iveală. Dl Ștefan Mărcuș tenorul nostru prin ariile din »Rigoletto și Bajazzo« ne-a întărit iarăși în speranța că vom avea și noi români cândva un tenor liric. Asemenea și Doamna V. Triteanu, care a cântat aria Santuzei din Cavaleria Rusticana, cât și prin cântecele populare și-a mai adaus noi lauri la bunul renume, de care se bucură între români.

O apariție plăcută pentru Clujeni a fost escelenta pianistă dșoara Lucia Murășan, care prin executarea alor doue piese grele »Doină« de I. Murășan și Finale din Sonata apassionata de Beethoven, ne-a arătat cât stăpânește de bine instrumentul, dovedind tehnică, interpretare și putere suficientă, a executat piesele cu multă pricepere și agilitate.

Doamna Virginia Dr. Bașiotă născ. Gál, bine cunoscută și apreciată la noi ca o cântăreață cu școală, și de data asta a știut să stoarcă aplauze binemeritate cu plăcuta-i voce, cântând aria Din opera »Il re pastore« de Mozart, fiind acompaniată la violină de soțul ei Dr. Bașota și

la pian de dșoara Lucia Murășan. Ensemblul n'a lăsat nimic de dorit.

Concertului a urmat obicinuitul dans, la care s'a înșirat cu toții cu voie bună și mulțumiți de frumoasele prestațiuni a concertanților, dorind ca mai adeseori să li-se dea ocaziune să asiste la astfel de relevațiuni artistice. Și rezultatul material a fost frumos, ci că dupăcum am auzit s'ar fi încasat ca la 5000 coroane.

Note politice.

Chestia română în parlamentul maghiar.

La discuția asupra bugetului dintre deputații naționaliști au luat cuvântul și dnii Dr. Alexandru Vajda și Dr. Ștefan Pop.

Ambele discursuri, pentru cari s'a arătat și în parlament un interes deosebit, au ridicat chestia noastră națională la înălțimi, încât trebuie să rostim cu fală numele acestor distinși reprezentanți ai noștri.

Dăm din discursul dlui Vajda o parte de polemică cu dl Ti-za, iar din discursul dlui Ștefan Pop partea, în care arată procedeul stăpânirii față cu școlile noastre.

Dl Alex. Vajda: On, Cameră! Vreau să revin acum din nou la discursul cont. Tisza, căci acesta formează obiectul propriu al vorbirii mele. Cont. Șt. Tisza ne zice într'una să nu ne opunem politiceii de maghiarizare, ci să ne supunem ei, căci prin asta facem cel mai mare serviciu fraților noștri din România, căci în chipul acesta asigurăm independența lor. De ani de zile imi frământ mîntea cu teza aceasta și n'o pot înțelege și vă pot asigura, că nici în România nu se află nici un singur bărbat de stat, care ar înțelege-o. Căci, hai, să zicem, că noi n'am rezistă în contra maghiarizării, să zicem, — bine înțeles. este imposibil lucrul acesta, — dar să presupunem totuși, că Românii toți până la Carpați, să zicem în curs de 30 de ani ar fi maghiarizați cu desăvârșire, vă întreb. că oare în cazul acesta politica externă a monarhiei noastre și atunci ar fi așezată pe temeiuri conservative, încât privește România și celelalte state balcanice? N'ar urmă atunci politică ofensivă, de cucerire? Noi nu pentru aceea ne opunem maghiarizării, pentruca să servim României ca un fel de »Hinterland«, ci fiindcă și în noi trăiește instinctul de viață, dorul de libertate și noi voim să trăim aci în patria noastră străbună ca popor egal îndreptățit!

Și mai are contele Ștefan Tisza o teză, pe care noi nu o putem înțelege, anume slavismul, teama de primejdia slavă. Să le abzicem Slovacilor alianța.

Înainte de toate între noi și între Slovaci se află oceanul maghiar. Deci dacă Slovaci înțărindu-se economicește și culturalicește ar voi să ne cucerească ori să ne slavizeze, asta n'ar fi cu puțință, până n'ar înghiți ei mai înainte oceanul maghiar, care ne desparte acum de dânsii.

Și astfel, după ce între noi și Slovaci nu există contrarietate de interes, ci dimpotrivă există multe puncte de atingere și identitate de interese, e lucru prea firesc, că între noi și între Slovaci să dăinuiască cea mai strânsă alianță și cea mai desăvârșită împreună lucrare.

Vă întreb, domnilor, ce favor s'ar naște pentru Ungaria din aceea, dacă noi am desființa această alianță? Onor. Cameră! Dacă ar avea cineva acea putere, ca să înfăptuiască pacea, aceea pace nu s'ar putea înfăptui numai cu Românii, ci ar trebui să se facă cu toate popoarele nemaghiare din țară, căci contele Ștefan Tisza mereu accentuiază, că Monarhia este pavăza cea mai puternică a maghiarimei și că dânsul nici nu-și poate închipui Ungaria altfel, decât ca un factor al Monarhiei. Fostul meu coleg deputat și iubitul meu amic Iuliu Maniu a exprimat clasic această teză, că adevărată datorie are Monarhia față de toate popoarele saie, că anume Monarhia trebuie să mulțumească toate aceste popoare, zicând: »Chemarea Monarhiei austro-ungare, în trecut ca și în prezent, are chemarea să asigure dezvoltarea liberă economică și culturală a tuturor acestor popoare astfel, ca ele toate să poată progresa liber și liniștit pe calea care duce la fericire, la bogăție, la civilizație«. Teza aceasta este prea adevărată. Dar atunci poștească contele Ștefan Tisza și nizuiască și dânsul într'acolo, ca și în Ungaria toate popoarele să se simtă fericite, ca Slavii, de al căror panslavism a ne teme azi este ridicol, dar cari peste vr'o 50 de ani vor fi deja o formidabilă putere, ba poate chiar peste câteva decenii, să se simtă în această patrie a lor atât de bine, să fie atât de mulțumiți, să se poată dezvoltă economic și culturalicește atât de prosper, încât atunci, când vor fi expuși tentațiunei din parte rusească, să poată zice și dânsii cuvintele Sfântului Ștefan: »Tecum libentius degant, quam alibi habitent«.

Reproducem din discursul dlui Șt. C. Pop: Până ce d-v. vestiți că e justificată orice tendință de progres cultural și economic, sub nenorocita guvernare a coaliției se continuă înțepite atacuri împotriva școlilor noastre și spre gloria mai mare a acțiunei de pace zilnic avem să constatăm închiderea școlilor noastre. Asta să o lămurești colege conte Ștefan Tisza, când spui, că terorismul fără suflet tinde să nimicească planurile d-tale. Ce-ai făcut d-ta pentru a pune stavilă acestei politice de bătătură? Cum se poate, că tocmai în Biharia se închid zilnic câte 5-6-10 școli?

Și durere în cele mai multe cazuri nu ridică altele. Vă întreb acum pe d-v. cum e mai bine: cu o școală dărăpănată, ori fără nici o școală?

Știu un caz în comitatul Hunedoarei, unde s'a închis școala confesională, fiind aproape de ruină fapt ce nu a împiedecat însă să o închirieze de școală comunală, pentru acest scop corespunzând perfect. Asta nu e deja politică de bătătură, este cu drept cuvânt terorism, e războiul adevărat împotriva școlilor și a culturii noastre, în fața căruia suntem datoși să ridicăm cuvânt de protestare. Il ridicăm cu atât mai vârtos, că așteptăm cu tot dreptul să ne sprijinească statul în năzuințele noastre culturale. In-

chiderea zilnică a școlilor noastre însă nu o putem privi ca menajare, mai ales văzând cum punând vârf la toate șicanează și năcăjesc în tot chipul învățătorii noștri.

Legile noastre sunt astfel create, că ori și cine le poate răstălmăci după plac. Art. de lege XXVII din 1907, atâtea ușițe a lăsat, încât orice poți scoate dintre șire. Constat cu durere, că amenințarea făcută de contele Apponyi, când asigurase marele guvern național și coaliția ce-l sprijinea, că a creat o lege cu ajutorul căreia — nu știu — în decurs de cinci ori zece ani toate școlile naționalităților le vor închide, prea sa împlinit.

Redacțional.

Avem viua mulțumire să avisăm pe on. cititori ai revistei noastre, că șirul colaboratorilor noștrii s'a înmulțit cu doi distinși scriitori: dl profesor Teodor Raica, care ne va da o rubrică permanentă de filologie și dl Dr. Vasile Hâncu, docent privat la universitatea din București, care ne va pune la dispoziție lucrări de știință medicală. Pentru numărul viitor avem din peana acestui erudit scriitor un tractat asupra Cholerei și a tratamentului ei.

Întăriți astfel tot mai mult, credem, că e rândul cititorilor noștrii să nu ne lipsească nici de sprijinul material atât de necesar pentru a asigura reușita foii.

Chiar cu numărul de față intrând în al II-lea semestru de pe an. III. de apariție al revistei, rugăm pe toți restanțierii de plată să binevoiască a-și achita abonamentul.

SUMARUL:

Aurel C. Popovici: Libertatea învățământului; — **George Coșbuc:** In Paradis. Cânt XIX, din Dante; — **E. Lovinescu:** Critica și istoria literară; — **P. Pădure:** Cântece (poezii după Heine și Goethe); — **P. Papazissu:** Poezie; — **Ionel:** In atelier (nuvelă); — **M. Străjanu:** Cântarea României; — **Teodor Raica:** »Sermo rusticus« (filologie); — **Dr. V. Nițescu:** Glosse (Banul e stricacios, Răsplată, Nu-mi dau fata după muncitor); — **I. Adam:** Glume țărănești (nuvele); — **Al. Ciura:** Cronica literară (Bucureștii, cari se duc, de Henri Stahl); *.*: Informațiuni: (Coșbuc la Blaj, Sezătoare literară la Sibiu, Concertul tinerimii din Cluj); — *.*.*: Note politice; — Redacțional.

Redactor responsabil: AUREL CIATO.